

DR. L. V. BIRCKS VÆRDILÆRE

Af

Jak. Kr. Lindberg.

I.

Ingen vil nægte, at Teorien om Grænsenyttens er en fortrinlig Arbejdshypothese. Men det er gaaet her som saa ofte, at mange ved første Øjekast begejstres saaledes for et nyt Synspunkt, at de indbilder sig alene ud fra dette at kunne løse Problemer, som slet ikke lader sig klare uden at tage de gamle velkendte Hypoteser til Hjælp. Heri søger jeg Grunden til, at store Omraader af Nationaløkonomien (navnlig hele Fordelingslæren) faktisk er kommet til at staa i Stampe under Grænsenyttens Tegn. I Stedet for at bygge videre paa det solide Grundlag, som var lagt fra Adam Smith til Karl Marx, vandrede Grænsenytteteoretikerne ad helt nye Baner, der for nogles Vedkommende førte op i taagede Skyer, hvorfra de uden Forstaaelse skuede ned paa denne Verdens økonomiske Kampe. Böhm-Bawerk er typisk for denne Retning, jfr. min Afhandling i nærværende Tidsskrift (1905) om hans Kapitalrente-teori. Det glæder mig, at Birck (i Fortalen til sin Bog)

med sin sædvanlige Aabenhed indrømmer, at han er blevet vildført af Böhms-Bawerk.

Da Birck i 1902 erobrede Doktorgraden med sin Værditeori, var ogsaa han godt paa Vej op mod de taagede Skyer. Han saa i skønne Syner, hvorledes Grænsenytteteorien skulde give ham Nøglen til at klare ethvert nok saa indviklet økonomisk Problem. Men det skal siges til Bircks Ære, at han ikke blev i Skyerne. Han nøjedes ikke med alene at følge den deduktive Vej, skønt denne maatte ligge nærmest for hans af skarp logisk Sans prægede Naturel. Tværtimod. Han forstod ikke alene at komme Nutidens økonomiske Liv paa nærmeste Hold uden at lade sig friste af dets gyldne Lænker, men han kastede sig ogsaa over historiske Studier, som efter hele hans Arbejdsmaade maa have voldt ham de største Vanskeligheder.

Naar man har fulgt Bircks Løbebane, er det derfor med dobbelt Iver, man griber hans nye Bog (Læren om Grænseværdien, 1. Bind, Kbhvn. 1918) for at se, hvorledes 16 Aars Erfaring har præget hans gamle Teorier.

Da jeg i 1902 læste Bircks Værditeori, var det mit Indtryk, at Bogens Anlæg var forfejlet. Birck vil jo bygge heie sin Værdilære op paa Efterspørgselen. Og det til Trods for, at han allerede den Gang var klar over, at Efterspørgselen er bestemt af Indkomstfordelingen, og vel ogsaa anede, at denne ikke er afhængig af de økonomiske Kræfters frie Spil, men af politiske og sociale Magtforhold. Men vilde det da ikke have været naturligere at tage sit Udgangspunkt i Betragtningen af et Samfund, hvor disse Magtforhold

tænkes fjernede? Naar man da var kommet til Klarhed over, hvorledes Værdi og Pris maatte danne sig i et saadant Samfund, kunde det med Udbytte undersøges, hvorledes Magtforhold maatte komme til at indvirke paa Indkomstfordeling og Prisforhold. Kun ad denne Vej vil der kunne opnaas klar Forstaaelse af Indkomstfordelingen i det nuværende Samfund, og først naar denne Forstaaelse er naaet, kan Produktions- og Prisforhold klarlægges. Thi disse Forhold er ikke Aarsagen til, men Følgen af Indkomstfordelingen.

Birck har i sin nye Bog ikke foretaget væsentlige Ændringer i Værkets Plan. Men meget tyder paa, at han nu langt mere end forhen er klar over, at alle Priser i Nutiden er magtbestemte. Naar det — forhaabentlig i en nær Fremtid — lykkes Birck at faa afsluttet sit Værk med en Fordelingslære, vil han opdage, at han er gaaet en Omvej. Han burde være begyndt der, hvor han nu snart skal ende. Men dette udelukker ikke, at Birck paa sin lange Vandring har gjort mange lagttagelser, som er af overordentlig stor Værdi for det nationaløkonomiske Studium.

I det følgende vil jeg gøre et Forsøg paa at vise, hvor langt Birck i Virkeligheden er naaet med sin Værdilære. Jeg lægger her Begrebet Arbejdsværdi til Grund — et Ord som ikke findes i Bircks Bog. Han taler vel om „det tekniske Besvær“, og dette Begreb spiller i hans nye Bog en betydelig større Rolle end i hans gamle. Men Birck synes dog vedblivende ikke at ville have det tekniske Besvær opfattet som et Værdibegreb. Heri mener jeg, at hans største Fejlsyn ligger.

Endnu skal jeg bemærke, at nærværende Afhand-

ling blev til i Sommeren 1918 og var tænkt som Af-snit af en Bog, der skulde behandle de politiske og sociale Magtforholds Indflydelse paa det økonomiske Liv. Da det har vist sig ugørligt at gennemføre dette Arbejde efter den først lagte Plan, fremlægger jeg nu dette Brudstykke for Offentligheden. Men jeg beder altsaa bemærket, at det oprindelig er udarbejdet før jeg kendte Bircks nye Bog: skulde jeg nu have skrevet en Anmeldelse af denne, vilde jeg have valgt en anden Form.

II.

Ved Arbejdsværdi forstaar jeg den Værdi, der tillægges et Gode, fordi der er anvendt en vis Arbejds-mængde paa at fremskaffe det. Ved Bytteværdi forstaas et Godes Købeevne overfor andre Goder. Birck (S. 109 og 129) har ganske vist Ret i, at Bytteværdien (i dette Ords videre Betydning) ikke maa bestemmes som Købeevne, men hans Indvending gælder ikke saadanne Goder, som vedblivende kan skabes ved Arbejde. Og kun med disse sidste Goder ønsker jeg at beskæftige mig i det følgende; de gamle Frimærker og den blaa Diamant interesserer mig ikke.

Jeg opstiller nu den Paastand, at for saadanne økonomiske Goder, som kan genfremstilles og ombyttes, uden at Magtforhold er med i Spillet, vil Efterspørgselen ingen Indflydelse øve paa Arbejds- og Bytteværdiens Størrelse.

For saadanne økonomiske Goder, hvor Magtforhold bevirker, at Bytteværdien stiger over Arbejdsværdien, vil Efterspørgselen (Godernes

Nytterækker) for saa vidt øve Indflydelse paa Bytteværdien, som den vil bestemme den Grænse, hvorover Bytteværdien ikke kan stige.

Birck gaar derimod ud fra Efterspørgselen som det principielle i Værdidannelsen; jfr. saaledes navnlig S. 42, hvor det hedder: „Det er ikke Ofrets Størrelse, det er Attraens Styrke, der er det principielle i Værdidannelsen. Tingene har ikke Nytte og dermed Værdi, fordi der er Arbejde „krystalliseret“ i dem; men vi er villige til at nedlægge Arbejde i dem, fordi de yder os Nytte . . .“ Efterspørgselen beror paa Nyttens, og denne er et subjektivt Moment, afhængig af de enkelte Menneskers Nytterækker, der atter er forskellige for hver enkelt økonomisk Gode.

Hovedfejlen i Bircks Værdilære forekommer mig nu at være den, at idet han fra de enkelte Goders Nytterækker gaar over til at danne den fælles Rækkefølge, i hvilken Godeenhederne faktisk efterspørges (kommer til Forbrug), forudsættes Godernes Arbejdsværdi (eller Bytteværdi) bekendt. Det, der skulde forklares, nemlig at to forskellige Goder har samme Arbejdsværdi (Bytteværdi), forudsættes altsaa i Virkeligheden som allerede givet! Følgen heraf er da, at det aldeles ikke forklares, hvad der er bestemmende for Godernes Arbejdsværdi (Bytteværdi); derimod forklares noget helt andet, nemlig hvor mange Enheder af de forskellige Goder der vil blive fremstillet (ombyttet), naar Arbejdsværdien (Bytteværdien) har en given Størrelse. Den Forklaring, som gives af dette Forhold, er rigtig og betegner et virkeligt Fremskridt. Først ved Grænsenytteteoriens Hjælp har man fuldt ud kunnet forklare, hvorfor Mennesket, naar Arbejdsværdien

(Bytteværdien) er givet, dækker sine Behov ved at anvende en vis Arbejds mængde (eller en vis Del af Indtægten) paa en vis Maade. Men naar Birck tillige tror at have forklaret selve denne Arbejdsværdi (Bytteværdi) — saa er det, han tager fejl.

Hvori denne Fejltagelse egentlig bestaar, vil bedst kunne forklares, naar man tænker sig en Professor i moderne Værdilære forflyttet til Robinson Crusoes øde Ø. Han ankommer med Hovedet fuldt af Nytterækker og skal nu begynde at dække sine Behov ved eget Arbejde. Men det viser sig da straks, at han ikke — saaledes som Birck (S. 43) — tør forudsætte som bekendt, at hver Enhed af de Goder, som kommer i Betragtning, koster f. Eks. en Times Arbejde. Som Følge heraf bliver samtlige Nytterækker uden Betydning for Spørgsmaalet om, hvilke Goder der skal fremskaffes, saalænge Professoren — som jeg i det følgende vil kalde A — ikke ved, hvilken Arbejds mængde Enheden af hvert Gode koster, d. v. s. hvilken Arbejdsværdi Goderne har. Saalænge A er alene paa Øen, bliver der naturligvis kun Tale om Arbejdsværdi, ikke tillige om Bytteværdi.

Det vil nu vise sig, at Godernes Arbejdsværdi stiller sig helt anderledes paa den øde Ø, end Priserne stillede sig i Hjemlandet. Og det første, Professor A derfor maa gøre, er at omregne alle sine Nytterækker. Visse Goder af meget høj Nytte kan A maaske vanskeligt tilvejebringe, fordi han mangler den fornødne Øvelse eller de naturlige Anlæg for at udføre det hertil nødvendige Arbejde. Andre Goder derimod tilvejebringes maaske forholdsvis let. Den eneste Maalestok, som A kan bruge ved denne Vurdering, er den Ar-

bejdsmængde, som medgaar til Fremskaffelse af en Enhed af hver af de paagældende Goder. Hvis en Enhed af to forskellige Goder kræver samme Arbejdsmængde, vil A komme til det Resultat, at de har samme Arbejdsværdi — og hermed har han da tiltraadt den af Adam Smith og Karl Marx hævdede Anskuelse. Lad saa A vedblivende strides med disse to lærde Mænd om, hvorvidt det nu ogsaa kan siges, at han ved sit Arbejde har „skabt“ den Arbejdsværdi, som han saaledes tillægger de enkelte Enheder af Goderne. A vil maaske blive ved sin gamle Paastand, at Arbejdet aldeles ingen Værdi skaber, men at denne alene skyldes Grænsenyttens. Dette er jo imidlertid en ligegyldig Strid om Ord! Mig forekommer dog den klassiske Nationaløkonomis Udtryksmaade at være den naturligeste: Mennesket skaber ved sit Arbejde Værdi, medens Naturen skaber Stof.

Altsaa: den Uoverensstemmelse, der endnu maatte være tilbage mellem A og Karl Marx, er uden praktisk Betydning. Hovedsagen er, at der er opnaaet Enighed om, at den Arbejdsværdi, som tillægges Goderne, maales ved den Arbejdsmængde, som gaar med til at fremskaffe dem, samt at denne Arbejdsværdi danner det nødvendige Grundlag for alle Betragtninger over Godernes Nyttens.

Selvfølgelig har Arbejdsmængde ikke noget at gøre med Arbejdets Ulyst (Anstrengelse) eller, som jeg hellere vil kalde det, **Arbejdets Møje**. Møjen er maaske for intet at regne i Dagens første Arbejdstime, men den vil op ad Dagen stige og ende med at blive uudholdelig. Dette Forhold faar sit Udtryk i Møjerækken. Det er en nødvendig Forudsætning (som og-

saa gøres af Birck), at Møjen maa kunne vurderes i Forhold til den Nytte, som en Enhed af Goderne yder os.

Naar Møjerækken, de enkelte Goders Nytterækker samt Arbejdsværdien af Enhederne af de forskellige Goder kendes, kan Arbejdsdagens Længde og den mest økonomiske Anvendelse af hver enkelt Arbejdstime beregnes. Det er Grænsenytteteoriens Fortjeneste at have løst denne Opgave, som den klassiske Nationaløkonomi overhovedet ikke beskæftigede sig med — men som jo iøvrigt forlængst var behandlet i Romanen om Robinson Crusoe.

Herefter vil det nu være muligt nøjere at undersøge de Resultater, som A maa komme til, naar han søger at samarbejde den moderne Værditeori med de

Arbejdstime	Møje	Møjesum
1.....	0	0
2.....	1	1
3.....	3	4
4.....	6	10
5.....	10	20
6.....	15	35
7.....	21	56
8.....	28	84
9.....	36	120
10.....	45	165
11.....	55	220
12.....	66	286
13.....	78	364
14.....	91	455
15.....	105	560
16.....	120	680
17.....	∞	∞

praktiske lagttagelser, som han nødvendigvis maa komme til at anstille paa Robinson Crusoes Ø.

I foranstaaende Tabel er Arbejdets Møje betegnet ved en Række Tal, som skal angive Møjens Styrke ved hver ny tillagt Arbejdstime. 16 Timers Arbejde antages at være det højeste, der — Dag ud og Dag ind — kan ydes. Derfor betegnes den syttende Arbejdstimes Møje ved ∞ , skønt dette naturligvis strengt taget ikke er rigtigt, naar Talen er om et enkelt Døgn. I den anden Række angives Møjesummen, der blot er en Sammentælling af Tallene i Møjerækken. Den samlede Møje af en Arbejdsdag paa 14 Timer angives altsaa ved Tallet 455.

Gode	Anvendt Forkortelse	Nyttetal	Arbejdstimer	
			A.	B.
Døgnforbrug af Luft	L	∞	0	0
— · Vand	V	∞	1	1
— · Føde	F	∞	3	3
— · Husly	H	90	1	1
— · Klæder	K	70	1	1
1. Enhed Tobak	T ₁	55	$\frac{1}{2}$	1
2. — —	T ₂	45	$\frac{1}{2}$	1
3. — —	T ₃	36	$\frac{1}{2}$	1
4. — —	T ₄	28	$\frac{1}{2}$	1
5. — —	T ₅	21	$\frac{1}{2}$	1
6. — —	T ₆	12	$\frac{1}{2}$	1
1. — Drikke	D ₁	44	1	$\frac{1}{2}$
2. — —	D ₂	32	1	$\frac{1}{2}$
3. — —	D ₃	15	1	$\frac{1}{2}$
4. — —	D ₄	5	1	$\frac{1}{2}$
5. — —	D ₅	1	1	$\frac{1}{2}$
1. — Smykke	S ₁	10	1	1
2. — —	S ₂	6	1	1
3. — —	S ₃	3	1	1
4. — —	S ₄	2	1	1

I foranstaaende Tabel er opført Tal, der skal repræsentere Nytten af Enhederne af forskellige Goder. For nogle Goder er Enheden et Døgns Forbrug, fordi man ikke kan nøjes med et mindre Forbrug. For Luft, Vand og Føde maa Nytten af dette Døgnforbrug være uendelig stor, thi ingen af Delene kan undværes. For Tobak og Drikke sondres derimod mellem flere Enheder, der dog tænkes valgt saa store, at de giver en virkelig Tilfredsstillelse. Jeg er ganske enig med Birck i, at det ikke er tilladeligt at regne med Nytten af uendelig smaa Dele af økonomiske Goder.

A og B betegner to Personer med samme Nytterække for alle Goder, men medens A har dobbelt saa let ved at fremstille Tobak som B, saa har B dobbelt saa let ved at fremstille Drikke som A. Drikke forudsættes ikke at kunne erstatte Vand; det kan jo f. Eks. dreje sig om Kaffe. Endnu forudsættes, at hvad der fremstilles den ene Dag, forbruges den næste. Udover dette Døgnforbrug samles ikke Forraad, og der anvendes ikke Redskaber. Tabellen angiver Døgnforbrugets Nytterække. Ogsaa det til Husly og Klæder anvendte Arbejde tænkes altsaa forbrugt i Løbet af et Døgn.

Foreløbig gaar jeg nu ud fra, at A og B vel lever paa den samme øde Ø, men dog endnu ikke har lært hinanden at kende. A vil da under de givne Forudsætninger indrette sin Arbejdsdag saaledes: (se Arbspl. 1).

Denne Arbejdsplan lærer bl. a., at der ikke anvendes Arbejde paa at fremskaffe Luft, skønt Døgnforbruget af Luft er af samme uendelig store Nytte som Vand og Føde. Professor A har hidtil forklaret sig dette velbekendte Faktum derved, at Luft er tilstede i ubegrænset Mængde. Derfor er Grænsenyttens af

Arbejdsplan 1.

Arbejdstime	Gode	Nytte	Møje
1	V	∞	0
2	F	∞	1
3			
4			
5	H	90	10
6	K	70	15
7	T ₁	55	21
	T ₂	45	
8	T ₃	36	28
	T ₄	28	
9	D ₁	44	36

Luft = 0 og dermed Luftens Værdi = 0. Maaske vil A dog under de foreliggende Forhold være mere tilbøjelig til at komme til det Resultat, at Luften er uden Værdi, fordi det ikke koster Arbejde at fremstille den. Der er jo nemlig paa Øen ogsaa saadanne Mængder af Vand og Føde, at de — i Forhold til A's Behov — maa betegnes som ubegrænsede. Men Vandet findes i en Kilde, som ligger et Kvarters Gang fra A's Standkvarter, og da han endnu ikke har faaet fremstillet en Vandbeholder, der kan rumme mere end en halv Dags Forbrug, saa tager det ham hver Dag en Times Arbejde at hente Vand. Og Føden bestaar af Rødder, som der ganske vist ogsaa er nok af, men da A endnu ikke har kunnet fremstille en Spade, saa tager det ham 3 Timer daglig at pirke dem frem af Jorden med en Stok.

Naar nu A en skønne Morgen vil forsøge at foretage en Vurdering af sit Døgnforraad, saa vil han utvivl-

somt sætte Fødens Værdi 3 Gange saa højt som Vandets, og han vil sætte en Drikkeenheds Værdi dobbelt saa højt som en Enhed af Tobakken. Og dette til Trods for at Nytten af Vand og Føde er ganske den samme, og til Trods for at Nytten af Drikkeforraadet er 44, medens de fire Enheder Tobak har en Nytte af henholdsvis 55, 45, 36 og 28. A foretager her en Vurdering af Goderne, som intet som helst har at gøre hverken med Nytte eller Grænsenytte. Det er ganske simpelt en Vurdering af den Arbejdsmængde, som gennemsnitlig medgaar til at fremskaffe de forskellige Godeenheder. Resultatet af denne Vurdering er det, jeg kalder Godeenhedernes Arbejdsværdi. Hvis nu A paa denne Overvejelsernes Morgen opdager, at han i Nattens Løb ved et Uheld har mistet sit Døgnforbrug Føde, saa vil han utvivlsomt føle dette Tab 3 Gange saa stærkt, som hvis han havde mistet 2 Enheder Tobak; ikke fordi Nytten af Føden er 3 Gange saa stor — thi den er uendelig meget større — men fordi det tager ham 3 Arbejdstimer at erstatte dette Tab, medens det kun vilde koste ham en Times Arbejde at udligne Tabet af Tobakken.

Det ses endvidere af Tabellen, at skønt Nytten af D_1 er 44, vil A dog foretrække først at fremstille T_3 og T_4 , skønt disses Nytte kun er henholdsvis 36 og 28. Hvorfor? Fordi Tobakkens Arbejdsværdi kun er halv saa stor som Drikkens. A kunde overhovedet ikke sammenligne Nytten af T og D, hvis han ikke først kendte disse Goders Arbejdsværdi. Det ses af denne simple Kendsgerning, at det ikke er Nytten, der bestemmer Arbejdsværdien.

Det er denne Arbejdsværdi, Marx tænker paa, naar

han taler om det „samfundsmæssige nødvendige Arbejde“ som Værdiens Kilde. Birck mener (S. 75), at dette kun er en Talemaade, fordi Marx ikke forklarer, hvad det da er for Arbejde, som er samfundsmæssigt nødvendigt. Og Birck tilføjer: „Dette viser imidlertid Efterspørgselsrækken os, fordi den giver os de mulige Priser, hvortil de forskellige Mængder af Varer kan omsættes“. Men her tager Birck ganske fejl. Efterspørgselen viser aldeles ikke, hvad samfundsmæssigt nødvendigt Arbejde er, men den angiver, hvor meget saadant Arbejde der kræves præsteret.

Naar A overvejer, om han helst vil miste Vand eller Tobak, saa ligger der allerede i denne Overvejelse en Byttevurdering. Hvis han fra Hjemlandet endnu har Priser i Hovedet, saa vil han nu omregne alle gamle Priser i Arbejdstimer. Og hans Tankegang bliver da følgende: 1 Døgnforbrug Vand koster mig 1 Arbejdstime og har følgelig samme Bytteværdi (Pris) som 2 Enheder Tobak. Hans Nytterækker for Vand og Tobak hjælper ham ikke i mindste Maade til at finde disse „Priser“. Kun naar han skal bestemme sin Arbejdsdags Længde (d. v. s. Produktionens Omfang), faar Nytterækken Betydning, idet han maa afveje Grænsenytteligheden overfor Grænsemøje. Men denne Vurdering ligger i et ganske andet Plan end den objektive Vurdering, som finder sit Udtryk i Arbejds- og Bytteværdi.

I Tabellen er Goderne opført i den Orden, hvori de vil blive fremskaffet, altsaa i Forhold til deres Grænsenyttelighed. Men man maa ikke heraf lade sig forlede til at tro, at den Arbejdstime, der anvendes til at fremstille Føde, har en højere Arbejdsværdi end den

Time, der anvendes til at fremskaffe Drikke. 1 Times Arbejde har altid samme Værdi, hvad den saa end bliver anvendt til. De enkelte Arbejdstimer har samme Bytteværdi, d. v. s. A kan uden at ændre det mindste i det samlede økonomiske Resultat bytte om paa dem. Men den Orden, hvori Godeenhederne er opført, har alligevel sin store Interesse, fordi man herved lettere faar Øjet op for, hvor lang A vil gøre sin Arbejdsdag. Den niende Arbejdstime giver ham i Nytte 44 og koster ham i Møje 36. Der er altsaa et Nytteoverskud. Den næst følgende halve Arbejdstime vilde derimod kun yde en Nytte af 21 (ved Fremstilling af T_5), medens den vilde koste en Møje af $22\frac{1}{2}$ (nemlig Halvdelen af den tiende Arbejdstimes Møje, der er 45). Følgelig vilde A handle uøkonomisk ved at arbejde mere end 9 Timer.

Ved at tage Grænsemøje og Grænsenyttte med i Betragtning, er der i Virkeligheden kun opnaaet at give en nærmere Forklaring af, hvad den klassiske Nationaløkonomi forstod ved effektiv Efterspørgsel. Men det forekommer mig ikke, at Birck har faaet fat paa, hvor lidt Grænsenytteteorien ændrer i den klassiske Værdilæres Resultater. Vel er han i sin nye Værdilære (S. 329) kommet til Klarhed over, at Forskellen mellem den klassiske Skoles Værdilære og Grænsenytteteorien ikke er saa stor, som han vistnok før har antaget, men endnu overvurderer han i høj Grad de ved Grænsenytteteorien vundne Resultater.

III.

Idet jeg nu indfører B paa Skuepladsen, bliver der Brug for Begrebet Bytteværdi. Det er foran paavist, at der ikke anvendes Arbejde paa at fremskaffe Tobak, fordi Tobak er nyttig — thi Luften er jo ogsaa nyttig — men fordi Tobak ikke kan fremskaffes uden Arbejde. Hvis der til Fremskaffelse af en Enhed T kræves $\frac{1}{2}$ Times Arbejde, saa er Arbejdsværdien af dette Kvantum Tobak = $\frac{1}{2}$ Arbejdstime. En Tobaksenheds Arbejdsværdi er altsaa en objektiv Størrelse, der er uafhængig af Opfattelsen af Tobaksenhedens Nytte. Frembringes Tobakken for at ombyttes i Stedet for at forbruges, saa forandrer dette selvfølgelig intet i dens Arbejdsværdi. Idet Enheden bortbyttes, er det altsaa Arbejdsværdi, der gives, og til Gengæld modtages en anden Arbejdsværdi. Hvis disse Arbejdsværdier er lige store, falder Arbejdsværdi og Bytteværdi sammen.

B anvender nu de 6 første Timer af sin Arbejdsdag paa ganske samme Maade som A. Men derefter gør der sig en Forskel gældende som Følge af, at B har let ved at fremstille D, men vanskeligt ved at fremstille T. Disse sidste Timer af B's Arbejdsdag tager sig saaledes ud:

Arbejdsplan 2.

Arbejdstime	Gode	Nytte	Møje
6—6.30	D ₁	44 {	21
6.30—7	D ₂	32 }	
7—8	T ₁	55	28
8—9	T ₂	45	36

Arbejdsdagens Længde bliver den samme som for A. Den kan ikke blive længere, fordi den følgende Arbejdstime (ved Fremstilling af T_3) kun giver en Nytte af 36, men en Møje af 45. B faar dækket sit Behov af 2 D og 2 T, medens A opnaaede 1 D og 4 T. B er da ikke saa gunstigt stillet som A, hvilket ses deraf, at han med samme Møjesum (85) i disse 3 Timer kun opnaar en Nyttensum af 176, medens A opnaar 208. Medens A altsaa for de sidste 3 Timer af Arbejdstiden opnaar et Nytteoverskud af 123, opnaar B kun 91. Naar B ikke kan opnaa et bedre Resultat, skyldes det ganske simpelt den Omstændighed, at han har sin Styrke i at fremstille et Gode, som er af forholdsvis ringe Nytte.

Naar A og B har gjort hinandens Bekendtskab, vil de hurtigt opdage, at begge Parter kan staa sig ved gensidig Ombytning af Goderne T og D. Ikke af den Grund, at de tillægger disse Goder forskellig Nytte — thi deres Nytterække er jo ganske ens — men fordi de frembringer disse to Goder ved en forskellig Arbejds mængde.

A og B vil ogsaa let kunne enes om, at det, der skal opnaas ved en eventuel Ombytning, er enten at Arbejdsdagen forkortes, eller at de med samme Arbejdsdag opnaar at faa Dækning for flere Behov end tidligere, hvilket ogsaa kan udtrykkes saaledes, at begge Parter Nytteoverskud forøges. Det skulde endvidere paa Forhaand synes klart, at Ombytningen aldrig kan have den Virkning, at Arbejdsdagen forlænges ud over de hidtidige 9 Timer, idet ingen af Parterne har noget hidtil udækket Behov, hvis Nytte er større end Møjen ved den tiende Times Arbejde; men en nærmere Un-

dersøgelse vil dog vise, at denne Slutning ikke holder Stik, fordi Ombytningen kan have til Følge, at et Gode nu kan erhverves ved en mindre Arbejds mængde, hvilket bevirker, at dette Godes Grænsenyttelse bliver større.

A vil nu ud fra sin Professor-Viden hævde, at Ombytningsforholdet mellem T og D bør fastsættes under Hensyn til Godernes Grænsenyttelse. Men B har desværre faaet en mangelfuld Opdragelse; han kender hverken Grænsenyttelse eller Nyttærække; alligevel har han jo faaet sin Arbejdsdag indrettet ganske som Teorien fordrer det, hvilket iøvrigt ogsaa er det eneste mulige Bevis for Teoriens Rigtighed. Derimod kender B Begrebet Arbejds mængde, og han hævder derfor som det eneste praktiske Ombytningsforhold, at Arbejdstime ombyttes mod Arbejdstime. Hans Tankegang kan vel omtrent udtrykkes saaledes: Ganske vist er Du (altsaa A) dygtigst til at fremstille Godet T, men til Gengæld er jeg dygtigst til at frembringe Godet D; følgelig er vi begge lige dygtige, og vort Arbejde derfor af lige stor Værdi; som Følge deraf maa det Gode, jeg frembringer i en Time, have samme Bytteværdi som det Gode, Du frembringer i en Time. B holder altsaa paa, at Arbejdsværdi og Bytteværdi bør falde sammen.

I Karl Marx mere knudrede Sprog vilde B have udtrykt sin Tankegang omtrent saaledes: Da det samfundsmæssige nødvendige Arbejde ved Fremstilling af Godet T og Godet D er lige stort, maa 1 Enhed af T have samme Bytteværdi som 1 Enhed af Godet D. Det skal indrømmes, at Marx Formel ikke er ganske klar. Thi Marx taler jo ogsaa om „kvalificeret“ Arbejde, som har en Værdi, der er et Mangefold af

„simpelt“ Arbejde. Men hvorledes er Forholdet mellem dette kvalificerede Arbejde og det samfundsmæssig nødvendige Arbejde? Jeg kommer i Afsnit VI tilbage til dette Spørgsmaal. I det her foreliggende Tilfælde faar det ingen Betydning, fordi der ikke kan være Tale om, at A's Arbejde er mere kvalificeret end B's eller omvendt; thi A er jo B overlegen ved Fremstilling af Godet T i ganske samme Grad, som B er A overlegen ved Fremstilling af Godet D.

A kan nu ingenlunde godkende disse Betragtninger. Men han giver foreløbig efter for B og forbeholder sig blot senere at paavise det Tab, som det foreslaaede Ombytningsforhold maa bringe enten ham selv eller B. A er kun besjælet af det ene Ønske, at Ombytningen skal foregaa i Overensstemmelse med Nationaløkonomiens mest moderne Teorier, og han haaber ved et senere Foredrag herom at kunne overbevise B om hans Vankundighed.

Og saa finder Ombytning da Sted i Forholdet $1 T = 1 D$. Resultatet ses af nedenstaaende Oversigt. For at lette Forstaaelsen, er de Godeenheder, som fremstilles med Salg for Øje, betegnet med dobbelt Bogstav. Disse Enheder adskiller sig fra de Enheder, der produceres til eget Brug derved, at deres Nytte ikke bestaar deri, at de tilfredsstillen en Trang hos den, der producerer dem, men deri, at de Goder, som man faar i Bytte for dem, tilfredsstillen en saadan Trang. TT_1 betyder altsaa den første Godeenhed Tobak, som A producerer med Ombytning for Øje; i Stedet faar han i Bytte D_1 , og den halve Time, han bruger til at producere TT_1 , giver ham derfor Nytten 44. Med dobbelt Bogstav betegnes altsaa Byttegoder,

Arbejdsplan 3.

Arbejdstime	A.			B.		
	Gode	Nytte	Møje	Gode	Nytte	Møje
6—6.30	T ₁	55	21	DD ₁	55	21
6.30—7	T ₂	45		DD ₂	45	
7—7.30	TT ₁	44	28	D ₁	44	28
7.30—8	T ₃	36		D ₂	32	
8—8.30	TT ₂	32	36	T ₃	36	36
8.30—9	T ₄	28				

der har Bytteværdi (objektiv Værdi), medens enkelt Bogstav betegner Forbrugsgoder, der kun har subjektiv Værdi (d. v. s. yder en vis Nytte). Derimod maa det fastholdes, at 1 TT og 1 T har samme Arbejdsværdi. Enhver Enhed af T har samme Arbejdsværdi, og enhver Enhed af TT har samme Bytteværdi, men T₁, T₂, T₃ o. s. v. yder forskellig Nytte, og det samme er Tilfældet med TT₁, TT₂ o. s. v., blot at det her er Nytten af det i Bytte modtagne Gode (i dette Tilfælde Nytten af D₁, D₂ o. s. v.), som det kommer an paa.

A faar altsaa nu med samme Arbejdstid som før dækket et Forbrug af $4T + 2D$. Hans Gevinst er D₂, som bringer ham en Nytte af 32. B faar — ligeledes med samme Arbejdstid som før — dækket et Forbrug af $3T + 2D$. Hans Gevinst er T₃, hvis Nytte er 36.

B vinder altsaa lidt mere i Nytte end A, men hans Forbrug af Goder (og hans Nyttesum) er dog stadig lavere end A's. Maaske vil B derfor synes, at han er blevet snydt ved det af ham selv foreslaede

Ombytningsforhold, og han er derfor nu mere villig til at laane A's Foredrag om Grænsenyttens Øre.

Det viser sig imidlertid nu, at A aldeles ikke er paa det rene med, hvad Prisen i dette ganske simple Tilfælde maa blive for at komme i Overensstemmelse med Grænsenytteteorien. Der er nemlig det ejendommelige ved denne Teori, at medens dens Tilhængere mener at kunne komme til sikre Resultater, naar det drejer sig om Erhvervssamfund, hvor Tusinder af Købere og Sælgere mødes paa Markedet, saa maa de melde Pas, hvor det drejer sig om det simple Tilfælde, at en enkelt Køber staar overfor en enkelt Sælger. Jfr. Bircks Eksempel Hans og Peter (S. 49), som jeg senere skal komme tilbage til.

Der er altsaa ikke andet for, end at A og B prøver sig frem. Da det gælder om at hjælpe B, der føler sig snydt, ligger det nærmest at vælge Ombytningsforholdet $1 T = \frac{2}{3} D$.

Arbejdsplanen for A kommer da til at tage sig saaledes ud:

Arbejdsplan 4.

Arbejdstime	Produktionsgode	Forbrugsgode	Nytte	Møje
6—6.30	T ₁	T ₁	55	10 ¹ / ₂
6.30—7	T ₂	T ₂	45	10 ¹ / ₂
7—7.30	TT ₁ {	D ₁	44	21
7.30—7.45	TT ₂ }			
7.45—8.15	T ₃	T ₃	36	16
8.15—8.45	TT ₂ {	D ₂	32	27
8.45—9	TT ₃ }			
9—9.30	T ₄	T ₄	28	22 ¹ / ₂
9.30—10	T ₅	T ₅	21	22 ¹ / ₂

Under Linjen er vist, hvorledes Produktionen kunde tænkes fortsat; men da den sidste halve Time af den 10de Arbejdstime giver Tab, kan Arbejdsdagen ikke blive længere end $9\frac{1}{2}$ Time.

Resultatet er altsaa det, at A faar $\frac{1}{2}$ Time længere Arbejdstid, medens hans Forbrug bliver uforandret. Det er da klart, at A ved den nye Pris lider et direkte Nyttetab paa $22\frac{1}{2}$, der svarer til Møjen ved den sidste halve Times Arbejdstid. Dette Resultat er jo den simple Følge af, at A nu maa give $1\frac{1}{2}$ T for hver modtagne Enhed af D. For 2 D maa han altsaa betale 3 T, og til Fremstilling af 3 T bruger han $\frac{1}{2}$ Time mere end til Fremstilling af 2 T.

Arbejdsplanen for B bliver følgende:

Arbejdsplan 5.

Arbejdstime	Produktionsgode	Forbrugsgode	Nytte	Møje
6—6.30	DD ₁	$\left. \begin{array}{l} T_1 \\ \frac{1}{2}T_2 \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} 55 \\ 22\frac{1}{2} \end{array} \right\}$	$10\frac{1}{2}$
6.30—7	DD ₂	$\left. \begin{array}{l} \frac{1}{2}T_2 \\ T_3 \end{array} \right\}$	$\left. \begin{array}{l} 22\frac{1}{2} \\ 36 \end{array} \right\}$	$10\frac{1}{2}$
7—7.30	D ₁	D ₁	44	14
7.30—8	D ₂	D ₂	32	14
8—9	T ₄	T ₄	28	36
8—8.30	D ₃	D ₃	15	18

Under Stregen er anført forskellige Muligheder for en fortsat Produktion, hvoraf det ses, at Arbejdsdagen ikke kan blive længere end 8 Timer.

Resultatet er altsaa, at B ikke opnaar det tilsigtede Resultat, nemlig at komme op paa samme Forbrug

som A. Saavel B's som A's Forbrug bliver nemlig ganske uforandret. Derimod opnaar B et Resultat, som hverken han selv eller A havde forudset, nemlig at hans Arbejdsdag forkortes med 1 Time. Dette Resultat er naturligvis rart for B, men det er ikke saa morsomt for A, der har faaet sin Arbejdsdag forlænget med $\frac{1}{2}$ Time. B opnaar nu et Nytteoverskud paa 163 mod 127 ved den oprindelige Pris.

A føler sig ubehagelig overrasket ved dette Resultat, men han har nu en Gang holdt sit Foredrag, og B har heraf faaet fat paa en Sætning om, at en Mand vil være tilbøjelig til at bytte, saalænge han herved blot kan opnaa en Forøgelse af sit Nytteoverskud. B anmoder derfor A om at huske paa, hvorledes Stillingen var, forinden Ombytningen tog sin Begyndelse. A havde da (se Arbejdsplan 1) et Nytteoverskud paa 123. Han har nu (se Plan 4) et Overskud paa $132\frac{1}{2}$. Dette kan A ikke benægte; thi enhver kan jo se, at han har vundet D_2 (Nytte 32) med en Forlængelse af Arbejdstiden paa $\frac{1}{2}$ Time (Møje $22\frac{1}{2}$). Men A vil dog maaske paa den anden Side tillade sig at minde B om, at B før Ombytningen var meget uslere stillet end A. Faktisk opnaar B nu et Nytteoverskud paa 163, medens det før Ombytningen var helt nede paa 91. A vil spørge B, om der egentlig er Spor af Mening heri, hvortil B maaske da vil svare, at det virkelig ikke er ham, der har fundet paa, at Ombytning skulde finde Sted efter Nytteberegninger. Men B vil dog ikke nægte at prøve en ny Pris, og det vedtages derfor, at Ombytningsforholdet skal være $1 T = 1\frac{1}{2} D$.

Opstilles nu Arbejdsplanerne paa samme Maade

som foran angivet, vil det vise sig, at A med en Arbejdsdag paa $9\frac{1}{2}$ Time faar dækket et Forbrug af $5 T + 3 D$, medens B med en Arbejdsdag paa $8\frac{1}{2}$ Time opnaar et Forbrug af $2 T + 2 D$. Om Ligestilling bliver der altsaa stadig ikke Tale.

IV.

Da der nu er tilstrækkeligt Materiale til Bedømmelse af Ombytningsforholdets (Prisens) Indflydelse paa saavel Arbejdsdagens Længde (udtrykt ved Møjesummen) som Nyttesum og Nytteoverskud, samles Resultatet i nedenstaaende Oversigt:

	A.			B.		
	Nytte- sum	Møje- sum	Nytte- oversk.	Nytte- sum	Møje- sum	Nytte- oversk.
I. Før Ombytn. (Plan 1 og 2)	208	85	123	176	85	91
II. $1 T = 1 D$ (Plan 3)	240	85	155	212	85	127
III. $1 T = \frac{2}{3} D$. (Plan 4 og 5)	240	$107\frac{1}{2}$	$132\frac{1}{2}$	212	49	163
IV. $1 T = 1\frac{1}{2} D$	276	$107\frac{1}{2}$	$168\frac{1}{2}$	176	67	109

Det ses heraf, at hvad enten Prisen bliver den ene eller den anden, vil Ombytningen bringe Fordel for begge Parter. Det er derfor en given Sag, at ethvert af de anførte Ombytningsforhold er muligt; ja der er end ikke noget til Hinder for, at Prisen for $1 T$ kan synke under $\frac{2}{3} D$ eller stige over $1\frac{1}{2} D$, uden at en Ombytning er udelukket. Birck opgiver overfor denne Vanskelighed ganske Ævret, idet han S. 49 er-

klærer, at „hvorledes denne Fortjeneste“ (nemlig de to Parters samlede Nytteoverskud ved Byttet) „fordeles „mellem de byttende, vil afhænge af deres Handelsevne „og deres Monopolstilling i Forhold til hinanden“. Men var det ikke rigtigere først at forklare, hvorledes Ombytningen vilde foregaa, naar de to Parter forudsættes at sidde inde med samme Handelsevne og samme Magtstilling? Det forekommer mig, at Birck umulig vil kunne forklare disse to Faktorer Indflydelse paa Ombytningen, hvis han ikke er i Stand til at gøre Rede for, hvorledes Ombytningen vilde foregaa, hvis disse Faktorer ikke var i Virksomhed.

Birck gør vel ved Eksemplet med Hans og Peter (S. 47—48) et Forsøg paa at klare dette simple Problem, men det lykkes ham ikke. Han forudsætter, at Hans kan producere 1 kg Kød eller 1 kg Marmelade i Timen, medens Peter kan producere 1 kg Marmelade eller 2 kg Kød. Birck prøver saa at lade Hans og Peter ombytte Marmelade og Kød i Forholdet 1 til 2, men opdager, at Peter aldeles ikke opnaar nogen Fordeel ved dette Bytte. Men Birck er ikke klar over, at den simple Aarsag hertil er den, at Peter leverer „kvalificeret“ Arbejde, medens Hans leverer „simpelt“ Arbejde. Dette ligger jo imidlertid i de af Birck selv antagne Forudsætninger, nemlig at Peter er Hans absolut overlegen med Hensyn til den samlede Produktion af Marmelade og Kød taget under ét. Birck tænker sig da ogsaa — uden nærmere Begrundelse — et andet Ombytningsforhold, nemlig 1 kg Marmelade = $1\frac{1}{2}$ kg Kød. Denne Pris er netop den eneste mulige, fordi den svarer til Forskellen mellem Peters kvalificerede og Hans simple Arbejde. Med dette Om-

bytningsforhold faas med de af Birck forudsatte Nytte- og Møjerækker følgende Arbejdsplaner:

Arbejdstime	Produktionsgode	Forbrugsgode	Nytte	Møje	
Hans	1.....	M_1	M_1	72	10
	2.....	MM_1	$K_1 + \frac{1}{2} K_2$	70	20
	3.....	M_2	M_2	60	30
	4.....	MM_2	$\frac{1}{2} K_2 + K_3$	50	40
Peter	0—0.45.....	$KK_1 + \frac{1}{2} KK_2$	M_1	72	$7\frac{1}{2}$
	0.45—1.30...	$\frac{1}{2} KK_2 + KK_3$	M_2	60	$12\frac{1}{2}$
	1.30—2.00...	K_1	K_1	50	10
	2.00—2.30...	K_2	K_2	40 [†]	15
	2.30—3.00...	K_3	K_3	30	15
	3.00—4.00...	M_3	M_3	42	40

Hans faar nu $2M + 3K$ mod før $3M + 1K$. Han vinder $K_2 + K_3 = 70$, medens han taber $M_3 = 42$. Nytteoverskudet er da 28. Peter faar nu $3M + 3K$ mod før $2M + 4K$. Hans Gevinst er $M_3 = 42$, medens han taber $K_1 = 20$. Hans Nytteoverskud er da 22. (Birck har aabenbart ikke regnet Eksemplet igennem, thi han kunde da ikke tro, at det kunde betale sig for Peter at arbejde 1 Time længere end før).

Birck lader altsaa denne af ham selv stillede simple Opgave ligge uløst. For den klassiske Nationaløkonomi saavel som for Marx var Sagen klar nok: Bortset fra Daarskab og Magtforhold maa de ved samme Arbejds mængde fremstillede Godeenheder blive ombyttet i Forholdet 1 mod 1, hvorved dog naturligvis underforstaas, at Arbejds mæng-

derne har samme Arbejdsværdi. Hvilket altsaa vil sige, at det er Arbejdsværdien, der bestemmer Bytteværdien.

Beviset for Rigtigheden af denne Sætning ligger deri, at et hvilket som helst andet Ombytningsforhold maa medføre, at enten den ene eller den anden af Parterne vil lide et Tab i Nytteoverskud. Men hvorledes skulde dette være muligt, naar begge Parter forudsættes jævnbyrdige saavel i Henseende til Handels-evne som til Magt? Hvis Prisen paa T bliver lavere end 1 D, vil A's Arbejdsdag blive forlænget, uden at hans Forbrug af Goderne T og D kan forøges; hvis Prisen paa T bliver højere end 1 D, vil B ganske vist faa sin Arbejdsdag forkortet, men samtidig vil hans Forbrug blive formindsket. Et Øjekast paa Tabellen S. 307 viser jo ogsaa, at hvis Prisen for 1 T bliver lavere end 1 D, vil A lide et Tab i Nytteoverskud, men hvis den bliver højere end 1 D, vil B lide Tab. Naar økonomiske Hensyn er eneraadende, vil derfor Prisen $1 T = 1 D$ være den eneste mulige.

Der er ved denne Prisansættelse ikke Tale om ideel Stræben efter at naa det for Samfundet som Helhed (altsaa her for A og B tilsammen taget) gunstigste Resultat. Prisen $1 T = \frac{2}{3} D$ giver for begge Parter tilsammen taget et langt større Nytteoverskud end Prisen $1 T = 1 D$. Og Prisen $1 T = \frac{2}{3} D$ giver meget nær det samme Nytteoverskud. Men det er ikke herpaa det kommer an ved Prisdannelsen; en Værdilære, der vil forklare Ombytningen mellem selvstændige Erhvervsenheder, tør netop ikke bygge sine Love paa noget som helst andet end de ombytende Parters Selvinteresse. Anderledes forholder det sig med de nedenfor omhandlede „Fællestjenester“.

Samme Resultat vil man ogsaa naa til, naar man søger at klare sig, hvad Grunden er til, at A og B ikke kan opnaa Ligestilling i Forbrug, hvordan de saa end vil forsøge at fastsætte Priserne. Grunden hertil er den ganske simple, at B helst vil beskæftige sig alene med at fremstille Produktet D; men dette strander derpaa, at A ikke ønsker at købe saa mange Godeenheder som B gerne vil sælge. Og den dybere Grund hertil er jo atter, at T er et Gode, som yder begge Parter en større Nytte end D. Paa dette Misforhold kan der ikke raades Bod, saalænge Samfundet kun bestaar af 2 Personer. Men sæt nu, at det bestaar af 1 000. I saa Fald opnaas den skønneste Harmoni, naar 667 alene fremstiller T og 333 alene D. Der vil i saa Fald blive fremstillet til Salg $667 \times 2 = 1\,333$ T og $333 \times 4 = 1\,333$ D, og der vil da være Ligevægt paa Markedet.

Naar den moderne Værdilære maa opgive at fastsætte en Værdilov for det simple Tilfælde, at Samfundet kun bestaar af 2 Personer, men desuagtet tror at kunne løse Problemet, naar Samfundet bestaar af 1 000 Personer, saa har dette sin Aarsag deri, at man i sidste Tilfælde antager Arbejdsplanen (det vil her sige Produktionens Omfang) for en given Størrelse. Men naar man gaar ud fra denne Forudsætning, tabes af Syne den Rolle, som Efterspørgselen spiller for det økonomiske Liv — den nemlig, at bestemme Omfanget af Produktionen af de forskellige Goder, altsaa at bestemme det jeg hidtil har betegnet som Arbejdsplanen.

Den nu saa foragtede klassiske Skole var ingen-
sinde i Tvivl om, at det var Efterspørgselen, der af-
gjorde, om Produktionen tog den ene eller den anden

Retning. Naar Efterspørgselen steg, betød det, at Dagens Pris for det paagældende Gode steg op over Arbejdsværdien (Bytteværdien), og der var da en Opfordring for Producenterne til at kaste sig over Produktionen af dette Gode. Faldt Prisen under Arbejdsværdien (jfr. den berømmelige Krinoline, som i samtlige moderne Værdilærer — jfr. ogsaa Birck S. 42 — anføres som fældende Bevis mod Marx), saa betød det, at Produktionen af det paagældende Gode maatte indskrænkes eller helt ophøre.

Af ovenfor anførte Oversigt fremgaar det, at medens Prisen $1T = \frac{2}{3}D$ vil bringe B en meget stor Fordel, saa vil A's Fordel være omtrent forsvindende. Omvendt hvis Prisen bliver $1T = 1\frac{1}{2}D$. Dette er jo iøvrigt en Selvfølge. En Prisnedgang paa det Produkt, man skal sælge, og en Prisopgang paa det, man skal købe, kan aldrig bringe andet end Tab. Dette er saa selvindlysende, at man ikke havde behøvet at tage Videnskaben til Hjælp for at klarlægge det. Men de opstillede Beregninger har dog maaske ikke været helt spildt. For det første vil A føle sig beroliget ved, at Prisen fastsættes i Overensstemmelse med Godernes Arbejdsværdi, og dernæst vil han have begrebet den nøje Sammenhæng, der er mellem Prisændringer og Arbejdsplan. Dette vil atter føre til Erkendelse af den Sandhed, at i et Samfund, hvor Indtægt kun kan erhverves ved Arbejde, vil enhver Ombytning af Goder i Virkeligheden kun sige en Ombytning af Arbejdsmængder.

I det foregaaende er det stadig forudsat, at der ikke imellem A og B findes nogen Forskel i Magt. Derimod er det jo givet, at der findes en Forskel i

Dygtighed (eller Naturbetingelser) til at frembringe de enkelte Goder. Undersøgelsen har da foreløbig givet det Resultat, at den Dygtighed, der bestaar i forholdsvis lettest at kunne frembringe de nyttigste Goder, ikke belønnes. Naar de to Parter Gennemsnitsdygtighed til at frembringe de Goder, som ombyttes, er den samme, saa vil disse Goder blive ombyttet i lige Forhold uden Hensyn til deres større eller mindre Nytte. I det hidtil omhandlede Tilfælde er det nu netop forudsat, at Gennemsnitsdygtigheden (den gennemsnitlige Produktivitet med Hensyn til de ombyttede Goder) er den samme.

Det er allerede omtalt, at hvis Samfundet i Stedet for kun at tælle de to Personer A og B talte 1000 Medlemmer, og hvis det forudsættes, at den Dygtighed, A og B er i Besiddelse af til henholdsvis at producere T og D, kan opnaas ved en vis Øvelse (eller ved Flytning af Arbejdskraften til et passende Naturgrundlag), saa vil der opnaas fuld Harmoni i Ombytningsforholdene. I saa Fald vil der nemlig blive 667 Producenter, der kaster sig over Fremstilling af T, medens 333 vil fremstille D. Kan dette Resultat naas, vil for B's Vedkommende nedenstaaende Arbejdsplan træde i Stedet for Plan 3 B.

Arbejdsplan 6.

Arbejdstime	Gode	Nytte	Møje
6—6.30	DD ₁	55	} 21
6.30—7	DD ₂	45	
7—7.30	D ₁	44	} 28
7.30—8	DD ₃	36	
8—8.30	D ₂	32	} 36
8.30—9	DD ₄	28	

I Virkeligheden er denne Arbejdsplan identisk med Plan 3 A. Nu faar B-Klassen nøjagtig samme Arbejdstid og ganske samme Forbrug (nemlig $2D + 4T$) som A-Klassen. Og dette Forbrug er det højeste, som kan naas, saa længe Samfundet ikke gaar frem i Produktivitet.

V.

Saalænge Samfundet bestaar af kun to Personer, vil Nytterækkerne være bestemmende for disse Personers Arbejdsplaner. Hvis Samfundet bestaar af to Producentklasser, saa vil Nytterækkerne være bestemmende for Antallet af Personer i hver af disse Klasser, for saa vidt der da er fri Overgang fra den ene Klasse til den anden. Denne Sætning er en simpel Følge af de Love, der er fundet for Ombytningen mellem to Personer.

Dette indses maaske lettest, naar man først tænker sig, at de to Klasser A og B tæller det samme Antal Personer. Et Samfund bestaaende af 500 A og 500 B adskiller sig kun deri fra et Samfund bestaaende af $1 A + 1 B$, at der nu kan være Tale om en Overgang af Personer fra den ene Klasse til den anden. Er Forholdet nu det, at Arbejdsplan 3 foreløbig finder Anvendelse, saa bliver Spørgsmaalet: Hvorledes kan Klasse B opnaa samme Forbrug som A? Thi det er klart, at naar uhindret Overgang fra den ene Klasse til den anden forudsættes, maa der være en Tendens til, at Forbruget bliver ens i begge Klasser. Lad os forudsætte, at Personerne i Klasse B ikke endnu har noget klart Overblik over Markedsforholdene. De vil

alle producere Godet D i hele deres 3 Timers Arbejdstid, og paa den første Markedsdag vil der da foreligge til Salg $4 \times 500 = 2000$ D mod kun $2 \times 500 = 1000$ T. Hvis B-Klassen absolut vil sælge hele Produktionen, kan Prisen da kun blive $1 D = \frac{1}{2} T$, og hver af Personerne i B-Klassen opnaar da kun at faa 2 T eller ganske samme Udbytte, som da de selv producerede T! A-Klassen vil forresten ikke en Gang være Køber til D, selv til denne lave Pris — og Prisforholdene vil da forme sig som en fuldstændig Katastrofe for B-Klassen. Men forudsat, at der er fri Overgang fra B til A, vil en saadan Katastrofe ikke gentage sig. Der vil nu strømme Personer fra B til A, indtil A-Klassen tæller 667 og B-Klassen 333; der vil da være Ligevægt paa Markedet til Pris $1 D = 1 T$, idet der produceres $667 \times 2 = 1333$ T og $333 \times 4 = 1333$ D.

Men hvad vil „uhindret Overgang“ sige? Herved maa ikke alene forstaaes, at A-Klassen ikke med Magt kan spærre Adgangen for B, men ogsaa at B-Klassens Medlemmer er i Stand til at lære at producere Godet T paa lige Vilkaar med A-Klassen. Hvis A har en naturlig Evne til fortrinsvis at producere T, nytter det ikke at aabne fri Adgang for B. Hvis Færdighed i at producere T derimod kan opnaas ved Øvelse, saa vil Overgang fra B til A finde Sted, selv om der saa ogsaa vil gaa kortere eller længere Tid, forinden B opnaar fuldt saa gunstige Resultater som A.

Det forudgaaende kan sammenfattes i følgende 3 Hovedpunkter:

1) Betingelsen for at Ombytning kan finde Sted er, at der herved for begge Parter opnaas en Arbejds-

besparelse. Dette kan kun ske, naar de ombytende Parter ikke er lige produktive med Hensyn til de paa-gældende Goder.

2) Ombytningsforholdet (Bytteværdien) bestemmes af Arbejdsværdien.

3) Naar Bytteværdien er givet, bliver Nytterækkerne bestemmende for, hvor mange Enheder der vil blive ombyttet. Naar fortsat Ombytning ikke længere giver begge Parter et Nytteoverskud, maa Ombytningen ophøre. Hvis det kan forudses, at der herefter vilde være usolgte Enheder af et Gode tilbage, maa Markedsprisen (forudsat at alle de fremstillede Enheder skal sælges) falde under Bytteværdien, men dette vil da medføre, at Produktionen af dette Gode indskrænkes.

De enkelte Led i denne Række kan ikke byttes om, uden at Forstaaelsen gaar tabt. Men det forekommer mig, at det netop er en saadan Ombytning, Birck gør sig skyldig i! Han begynder med Punkt 3, idet han paastaar, at det er Nytterækkerne, der afgør, om Ombytning kan finde Sted. Naar man derefter har erfaret (ad hvilken Vej?), hvor mange Enheder der ombyttes — ja saa først mener han, at Prisen kan findes!

Ad Punkt 1 skal endnu bemærkes, at det undertiden kan se ud, som om Formaalet med Ombytningen er at faa sit Forbrug forøget. Men dette er ikke rigtigt. Formaalet er altid at faa Arbejdet formindsket. Men efter at Arbejdsdagen er forkortet, kan der ganske vist blive Tale om atter at forlænge den, nemlig for saa vidt som der herved (enten ved Produktion til eget Brug eller til Ombytning) kan opnaas at faa dækket et Behov, hvis Nytte er større end Møjen ved de

tillagte Arbejdstimer. Som Regel vil Arbejdsdagen dog ikke herved blive længere end den var, før Ombytningen tog sin Begyndelse, skønt heller ikke dette er udelukket, nemlig naar Ombytningen medfører lavere Græsenytte for Goder, som tidligere faldt udenfor det økonomisk muliges Grænse.

Enhver Ombytning af Goder mellem to Personer maa altsaa medføre en Omlægning af Arbejdsplanen for begge Parter. Ombytningen ophører, naar det Punkt er naaet, da der for en af Parterne ikke længere kan opnaas nogen Fordel ved en yderligere Omlægning af hans Arbejdsplan. Det, der i Virkeligheden foregaar, er altsaa egentlig en „Ombytning“ af Arbejdstimer indenfor den enkelte Persons Arbejdsdag; om den „ydre“ Ombytning (med en anden Person) kan betale sig, afgøres altsaa ene og alene af, om denne „indre Ombytning“ svarer Regning.

Man er ofte tilbøjelig til at overse denne Sagens sande Sammenhæng; men Forstaaelsen heraf er vigtig, ikke mindst hvor det drejer sig om den internationale Omsætning. Der tales ofte om udenlandsk Konkurrence, uden at Opmærksomheden er henvendt paa, at en saadan Konkurrence aldeles ikke kan gøre sig gældende, hvis en Omlægning af Produktionen i Indlandet ikke svarer Regning.

VI.

Det er foran paavist, at der bagved Ombytning af Goderne i Virkeligheden ligger en Ombytning af Arbejds­mængder. Hvis Gennemsnitsdygtigheden hos de

to ombyttende Parter er lige stor, saa er det klart, at Arbejdstime ombyttes mod Arbejdstime, og dette vil da atter sige, at Goderne ombyttes i Forhold til den Arbejds­mængde, som er medgaaet til deres Fremstilling.

Betegnes den Arbejds­mængde, som medgaar til de af A fremstillede Goder henholdsvis ved T_a og D_a , medens den Arbejds­mængde, som medgaar til de af B fremstillede Goder, betegnes ved T_b og D_b , vil Bytteværdien for T udtrykt i D blive $T_a : D_b$, naar A staar som Sælger af T og Køber af D. Men dette Bytteforhold gælder kun under den bestemte Forudsætning, at Gennemsnitsdygtigheden med Hensyn til Fremstillingen af de paagældende Goder er lige stor hos begge Parter. Denne Forudsætning har stadig været opretholdt i de hidtil givne Taleksempler, idet jeg har antaget, at A vel var dobbelt saa produktiv som B med Hensyn til Fremstilling af Godet T, men at B paa den anden Side var dobbelt saa produktiv som A med Hensyn til Godet D. Hvis nu denne Forudsætning opgives, maa Bytteforholdet, saaledes som det fastsættes efter de udvekslede Arbejds­mægder, ganges med en Produktivitetsfaktor, som jeg vil kalde P. Denne Faktor skal angive Forholdet mellem Parternes Gennemsnitsdygtighed og maa altsaa se saaledes ud:

$$P = (T_b + D_b) : (T_a + D_a)$$

naar det gælder om at finde Bytteværdien for T udtrykt i D ved Salg af T fra A til B.

Det er endvidere indlysende, at jo større Forskel der er i Produktivitet med Hensyn til de af de to Parter fremstillede Goder, jo større er Fordelen ved Ombytningen. Denne Fordel kan

teoretisk udtrykkes ved Ombytningens Nytteforhold, der har følgende Udseende:

$$N = \frac{Tb}{Ta} : \frac{Db}{Da}$$

Hvis N er $= 1$, kan Ombytning ej finde Sted, idet der i saa Fald ingen Fordel er ved Byttet. Jo mere N nærmer sig ∞ eller 0 , jo større er Fordelen ved Ombytningen.

At Nytteforholdet er 1 betegner altsaa, at de to Parter er forholdsvis lige dygtige til at fremstille de to omhandlede Goder. Er dette ikke Tilfældet, vil N fjerne sig længst fra 1 , naar Arbejdsværdien af de to Goder er $= 1$, hvilket udtrykker, at Gennemsnitsdygtigheden hos de to Parter er den samme; eller med andre Ord, at A er B lige saa langt overlegen ved Fremstilling af T , som B er A overlegen med Hensyn til Fremstilling af D .

I nedenstaaende Tabel er givet en Række Værdier af N og P samt Bytteværdier for T udtrykt i D .

(Se Tabellen S. 320).

I de 4 første Kolonner i denne Tabel er Arbejdsmængden ligefrem angivet i det Antal Arbejdstimer, som medgaar til at fremstille en Godeenhed. Ved Forholdet $Ta : Db$ er angivet Bytteforholdet mellem Godet T udtrykt i D (naar A staar som Sælger af T og Køber af D), saaledes som dette vilde stille sig, hvis der ikke blev taget Hensyn til den Omstændighed, at A og B ikke er lige dygtige. I Rubrikken Bytteværdi er angivet Bytteforholdet mellem Ta og Db under Forudsætning af, at Bytteværdien skal falde sammen med Arbejdsværdien. Denne „naturlige“ Bytteværdi findes ved at gange Bytteforholdet $Ta : Db$

Eksempel Nr.	A's Arbejds- mængde ved Fremstilling af		B's Arbejds- mængde ved Fremstilling af		$\frac{T_a}{D_b}$	$P = \frac{T_b + D_b}{T_a + D_a}$	Bytteværdi af T_a udtrykt i D_b	$N = \frac{T_b}{T_a} : \frac{D_b}{D_a}$
	T_a	D_a	T_b	D_b				
1	1	1	1	1	1	1	1	
2	$\frac{1}{2}$	1	1	$\frac{1}{2}$	1	1	4	
3	1	1	1	$\frac{1}{2}$	2	$\frac{3}{4}$	3/2	
4	1	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	2	$\frac{1}{2}$	1	
5	1	1	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	4	$\frac{3}{8}$	3/2	
6	1	$\frac{1}{2}$	1	$\frac{1}{2}$	2	1	2	
7	1/10	1	1	1/10	1	1	100	
8	2/10	1	1	1/10	2	11/12	22/12	
9	3/10	1	1	1/10	3	11/13	33/13	
10	1	∞	∞	1	1	1	∞	
11	1	1	1	∞	0	∞	?	

med P. Endelig er i sidste Kolonne opført en Række Værdier af Nytteforholdet N.

Produktivitetsfaktor (P) tjener altsaa til at omsætte Arbejdstimer til Arbejdsværdi eller til det Birck (S. 41) kalder Arbejdsenergi = normal Arbejdstime = det tekniske Besvær.

Eksempel Nr. 1 og 6 viser, at Ombytning ikke kan finde Sted, idet begge Parter frembringer begge Goder med ganske samme Mængde Arbejde. Under Nr. 4 vides, at Ombytning er udelukket, fordi B er dobbelt saa produktiv som A med Hensyn til begge Goderne.

Under Nr. 2 er anført det Tilfælde, som er forudsat i alle foregaaende Arbejdsplaner. N har her en høj Værdi, fordi Bytteværdien er 1. Derimod viser Eksempel 3 og 5, hvorledes Ombytningsforholdets Af-

vigelse fra 1 giver en lavere Værdi af N. Nr. 3 svarer til Bircks Eksempel (Hans og Peter), jfr. foran S. 308. Eksemplerne under Nr. 7, 8 og 9 er opstillet for klarere at vise, hvorledes Fordelen ved Ombytningen aftager, naar Bytteværdien fjerner sig fra 1.

I Nr. 10 betyder ∞ , at det paagældende Gode slet ikke kan fremstilles af vedkommende Producent, fordi hans Møje ved Fremstillingen er uendelig stor. Men hvis dette gør sig gældende for begge Parter, vil Bytteværdien dog nærme sig til 1, og Fordelen ved Ombytningen naar da sit Højdepunkt. Dette skulde ogsaa blive Tilfældet i Eksempel 11 — men herved er der at bemærke, at dette kun gælder, naar Prisen for det af B til Ombytning fremstillede Produkt nærmer sig til 0.

Tabellens Eksempler er et Forsøg paa at vise, hvorledes Ombytningsforholdet maa stille sig, naar det Marx kalder „kvalificeret“ Arbejde omsættes til „simpelt“ Arbejde.

Det afgørende for Bytteværdien er ikke, om de to Parter opnaar lige stor Nytte ved Ombytningen, men om de sparer den samme Mængde Arbejde.

Tabellen viser nu, at Marx Paastand, at Goderne — naar Magtforhold ikke gør sig gældende — ombyttes i Forhold til det i dem krystalliserede Arbejde, falder ganske sammen med den af Scharling (Handel S. 300) opstillede Værdilov, der er saalydende:

„Den Anstrengelse, hvorfor man ved Erhvervelsen af en Ting forskaanes, bliver det for hver af Parternes Tilbud endeligt bestemmende Moment, og Bytteværdien danner sig paa det Punkt, hvor Erkendelsen af deres gensidige Afhængighed bringer dem til at mødes“.

Scharling udtaler jo her, at naar der ikke er Tale om „gensidig Afhængighed“ (d. v. s. Magtforhold mellem Mennesker), saa er det sparede Arbejde bestemmende for Bytteværdien. Men dette siger ganske det samme, som at Ombytningen foregaar i Forhold til Godernes Arbejdsværdi. Scharling har selv næppe været klar herover. Men Uenighed mellem ham og Marx begynder i Virkeligheden først, naar der skal gives en nærmere Forklaring af, hvad der skal forstaaes ved „gensidig Afhængighed“.

Under Nr. 10 er anført et Eksempel paa, at B ganske vist ikke kan fremstille A's Bytteprodukt, men at omvendt A er i samme Stilling med Hensyn til B's Produkt. I saa Fald vil Bytteforholdet blive 1 og begge Parter har uendelig stor Fordel af, at Ombytning er kommet i Stand. I Virkeligheden forekommer dette Tilfælde overordentlig hyppigt i moderne Erhvervssamfund. Praktisk talt er Forholdet nu det, at Smeden ikke er i Stand til at udføre Skrædderarbejde og omvendt. Ethvert Medlem af Samfundet er i saa høj Grad afhængig af andres Arbejde, at han vilde staa ganske hjælpeløs, hvis han ikke ved Ombytningens Hjælp kunde erhverve sig Frugten af andres Arbejde. Med andre Ord: Ombytningens Nytteforhold nærmer sig for alle Producenter til ∞ . Dog gælder dette i forholdsvis ringe Grad det ganske simple Arbejde, der hverken kræver Uddannelse eller særlige Anlæg. Bybudet kan derfor ikke opnaa samme Løn for sit Arbejde som Skrædderen; thi Bybudet vil spare mere i Arbejde ved at benytte Skrædderens Hjælp end Skrædderen vil spare ved at benytte Bybudet.

Under Nr. 11 er anført et Eksempel paa, at B

ikke er i Stand til at fremstille det af A til Ombytning producerede Gode. Dette Gode vil da for B have en uendelig høj Arbejdsværdi, og hvis en Ombytning skulde komme i Stand, maatte da Prisen for A's Gode udtrykt i B's Gode blive ∞ . Forudsætningen for en Ombytning til denne Pris er jo imidlertid tillige, at B vurderer det omhandlede Gode uendelig højt. Er dette Tilfældet, vil han give sin hele Arbejdsdag til evige Tider for at erhverve det omhandlede Gode, det vil sige A kan gøre B til sin Træl. Dette vilde f. Eks. være Tilfældet, hvis A raader over B's Forsyning med Drikkevand eller Føde. Men bortset fra disse Tilfælde kan Nyttens af A's Gode aldrig af B blive vurderet uendelig højt, men kun meget højt; samtidig vil det da som oftest være Tilfældet, at B kun behøver meget lidt af dette Gode for at føle sig tilfreds. Herved forklares, at visse Beskæftigelser selv paa et lavt Kulturtrin kan indbringe meget store Indtægter. Lad os tænke os Samfundet bestaaende af 1 A og 300 B. A kan f. Eks. betyde den nordiske Hovgode eller Indianernes Medicinmand. At der fra A's Side nu kun er Tale om Ydelse af en personlig Tjeneste (der dog ofte giver sig et synligt Udtryk ved Indvielsen af en Thorshammer eller en anden Amulet), har intet at sige. Produktion af Goder og Ydelser af Tjenester maa følge ganske samme Værdilov. Lad B være tilfredsstillet ved, at Tjenesten ydes ham en Gang om Aaret, og lad Ydelsen tage A en Time hver Gang, som han faar betalt ved, at B giver ham Produktet af en Dags Arbejde. A kan da ved en Times dagligt Arbejde erhverve sig samme Aarsforbrug som B. Hvis nu Medicinmanden i Nabosognet dør, og der bliver Spørgs-

maal om, hvorvidt A kunde overtage ogsaa dette Arbejde, saa vil dette ikke kunne lade sig gøre. Thi i saa Fald vilde A nu have 2 Timers Arbejde pr. Dag. Hans Møje vilde vokse fra 0 til 1, men Grænsenyttens af det sidst erhvervede Gode vilde ikke en Gang blive 1. Thi der findes i Tabellen S. 293 ikke noget Gode med Grænsenyttens 1, som ikke allerede er dækket, naar A hver Dag erhverder to Dages Produktion af B-Klassen. Dette ligger nu alene deri, at Tabellen ikke er udførlig nok. Men givet er det, at ret lang Arbejdstid kan A ikke faa, blandt andet ogsaa af den Grund, at hvis B-Klassen vurderer 1 Times Arbejde fra A's Side uendelig højt, saa vil man ogsaa nøjes med at kræve stadig mindre af dette værdifulde Arbejde. Medicinmandens Ceremonier kan i Begyndelsen have været trættende nok for ham, men han jasker dem efterhaanden af, og han kan da overkomme at udvide sin Gerning til en stadig større Kreds af Medborgere.

VII.

I de hidtil anførte Eksempler har det været en stadig Forudsætning, at Nytterækkerne var ens for begge de ombyttende Parter. Lad nu denne Forudsætning falde, for at det kan blive klarlagt, om der herved sker Ændring i de for Ombytningen fundne Love. Ud fra Bircks Værdilære skulde man jo tro, at det maatte have nogen Indflydelse, at Nytterækkerne er forskellige, men dette vil straks vise sig at være en Fejltagelse.

Jeg vil da forudsætte, at Møjerækken for A og B

er den samme som hidtil, medens Nytterækkerne nu antages at have følgende Udseende:

A.			B.		
Gode	Nytte	Arbejds-timer	Gode	Nytte	Arbejds-timer
L + V + F	∞	1	L + V + F	∞	1
H	90	1	H	90	1
K	70	1	K	70	1
T ₁	55	$\frac{1}{2}$	D ₁	90	$\frac{1}{2}$
T ₂	45	$\frac{1}{2}$	D ₂	75	$\frac{1}{2}$
T ₃	36	$\frac{1}{2}$	D ₃	65	$\frac{1}{2}$
T ₄	28	$\frac{1}{2}$	D ₄	55	$\frac{1}{2}$
T ₅	21	$\frac{1}{2}$	D ₅	45	$\frac{1}{2}$
T ₆	12	$\frac{1}{2}$	D ₆	30	$\frac{1}{2}$
T ₇	2	$\frac{1}{2}$	D ₇	20	$\frac{1}{2}$
D ₁	44	1	T ₁	70	1
D ₂	32	1	T ₂	60	1
D ₃	15	1	T ₃	50	1
D ₄	5	1	T ₄	25	1
D ₅	1	1	T ₅	10	1

For at undersøge, hvorledes det vil gaa, naar Produktiviteten er ens for begge Parter, medens Nytterækkerne er forskellige, vil jeg først forudsætte, at Arbejdsværdien af alle Godeenheder er 1.

Arbejdsplanerne vil da have følgende Udseende: (se Arbejdsplan 7).

A anvender altsaa 5 Timer paa Fremstilling af Goderne T og D og opnaar en Nyttensum af 212 med en Møjesum af 80, altsaa et Nytteoverskud paa 132. B anvender 7 Timer og opnaar henholdsvis 465, 161 og 304. Grænsenyttens for den sidst fremstillede Gode-

Arbejdsplan 7.

Arbejds- timer	A.			Arbejds- timer	B.		
	Gode	Nytte	Møje		Gode	Nytte	Møje
4—5....	T ₁	55	6	4—5...	D ₁	90	6
5—6....	T ₂	45	10	5—6...	D ₂	75	10
6—7....	D ₁	44	15	6—7...	T ₁	70	15
7—8....	T ₃	36	21	7—8...	D ₃	65	21
8—9....	D ₂	32	28	8—9...	T ₂	60	28
9—10...	T ₄	28	36	9—10..	D ₄	55	36
				10—11..	T ₃	50	45
				11—12..	D ₅	45	55

enhed er henholdsvis 32 og 50. Alligevel er enhver Ombytning mellem de to Parter udelukket. Ombytning af T og D i lige Forhold vilde ganske vist ikke bringe nogen af Parterne Tab. Men heller ingen af dem vilde have Vinding, og hvorfor skulde den da foretages? Og et hvilket som helst andet Ombytningsforhold end 1 maatte selvfølgelig bringe den ene af Parterne Tab, og er altsaa udelukket. Det ses heraf, at det ikke kan være de to Parters forskellige Nyttelvurdering af Goderne, der giver Anledning til, at Ombytning finder Sted. Derimod ses klart, at det er Nytterækkernes Forskellighed, der bevirker, at Arbejdsdagen bliver længere for B end for A.

Forudsættes imidlertid det i Tabellen S. 325 anførte Forhold, at A producerer 1 Enhed af T i $\frac{1}{2}$ Time, medens han bruger 1 Time til at fremstille D, medens det omvendte antages at være Tilfældet for B, saa er

en Ombytning mulig. Før denne finder Sted, vil Arbejdsplanerne se saaledes ud:

Arbejdsplan 8.

A.				B.			
Arbejds-timer	Gode	Nytte	Møje	Arbejds-timer	Gode	Nytte	Møje
4—4.30 ..	T ₁	55	6	4—4.30 ..	D ₁	90	6
4.30—5 ..	T ₂	45		4.30—5 ..	D ₂	75	
5—5.30 ..	T ₃	36	10	5—5.30 ..	D ₃	65	10
5.30—6 ..	T ₄	28		5.30—6 ..	D ₄	55	
6—7....	D ₁	44	15	6—6.30 ..	D ₅	45	7 ¹ / ₇
7—7.30 ..	T ₅	21	10 ¹ / ₂	6.30—7 ..	T ₁	70	7 ¹ / ₂
7.30—8 ..	D ₂	32	10 ¹ / ₂	7—7.30 ..			
8—8.30 ..				14	7.30—8 ..	D ₆	30
8.30—9 ..	T ₆	12	14	8—9....	T ₂	60	28
				9—10...	T ₃	50	36
				10—10.30	D ₇	20	22 ¹ / ₂

Ogsaa her er Arbejdsdagens Længde forskellig. Men det er indlysende, at dette ikke skyldes Forskelligheder i Arbejdets Produktivitet (thi Gennemsnitsproduktiviteten er ens) men derimod Forskellighed i Nytterækkerne.

Naar Ombytning finder Sted, vil Arbejdsplanen for A faa følgende Udseende, idet Bytteforholdet efter den foran fastslaaede Værdilov maa blive = 1.

(Se Arbejdsplan 9).

A opnaar en Forkortelse af Arbejdsdagen med $\frac{1}{2}$ Time. Hans Nytteoverskud, der før Ombytningen var $261 \div 66 = 195$, er nu $276 \div 52 = 224$. Han

Arbejdsplan 9.

Arbejdstimer	Produktionsgode	Forbrugs-gode	Nytte	Møje
4—4.30	T ₁	T ₁	55	6
4.30—5	T ₂	T ₂	45	
5—5.30	TT ₁	D ₁	44	10
5.30—6	T ₃	T ₃	36	
6—6.30	TT ₂	D ₂	32	15
6.30—7	T ₄	T ₄	28	
7—7.30	T ₅	T ₅	21	21
7.30—8	TT ₃	D ₃	15	
8—8.30	T ₆	T ₆	12	14

vinder altsaa en Tilvækst i Nytte paa 29. Naar man efter samme Princip opstiller Arbejdsplanen for B, vil man finde, at B opnaar en Forkortelse af Arbejdsdagen paa 1 Time. Nytteoverskudet bliver nu $560 \div 80 = 480$, medens det før var $540 \div 126 = 414$, altsaa en Tilvækst i Nytteenheder paa 66.

VIII.

Medens Ombytning af Goder, der produceres af to selvstændige Producenter, ikke kan finde Sted, hvis de er lige dygtige til at fremstille alle Goder, saa gælder dette ikke, naar der bliver Tale om Fællestjenester. Det drejer sig her om en Form for Arbejdsdeling, som hidtil har været tillagt al for ringe Betydning, skønt den faktisk spiller den aller største Rolle for den økonomiske Udvikling. Jeg vender tilbage til Tabellen S. 293, men forudsætter nu, at naar

en af Parterne alene henter Vand, kan han paa 1 Time fremskaffe Forbruget til dem begge for et Døgn, medens Føden kan fremskaffes til dem begge i Løbet af 2 Arbejdstimer og Husly i Løbet af 1 Time. Iøvrigt tager Fremstilling af enhver Enhed af Goderne 1 Time, idet Forskellen med Hensyn til Fremstilling af T og D forudsættes at falde bort. Hvorledes Arbejdet fordeles mellem A og B tænkes at være uden Indflydelse paa Arbejdsudbyttet, hvilket altsaa vil sige, at de er lige dygtige til at udføre ethvert af de forefaldende Arbejder.

Arbejdsplanen vil da for A faa følgende Udseende:

Arbejdsplan 10.

Arbejdstimer	Produktionsgode	Forbrugsgode	Nytte	Møje	
0—0.30	V	V	∞	0	
0.30—1	VV	$\frac{1}{2}$ K	35		
2	F	F	∞	1	
3				3	
4	FF	$\frac{1}{2}$ K	35	6	
5		T ₁	55		10
		$\frac{1}{2}$ T ₂	$22\frac{1}{2}$		
5—5.30	H	H	90	15	
5.30—6	HH	$\frac{1}{2}$ T ₂	$22\frac{1}{2}$		
7	D ₁	D ₁	44	21	
8	T ₃	T ₃	36	28	
9	D ₂	D ₂	32	36	

I Arbejdsplanen for B vil Produktionsgoderne blive 2K, 5T og 1D, medens Forbrugsgoder, samlet Arbejdstid, Nytte og Møje vil vise ganske samme Forhold som Arbejdsplanen for A.

Det er givet, at Goderne maa ombyttes i følgende Forhold: $1 T = 1 D = 1 K = 2 H = \frac{1}{2} F = 2 V$. Noget som helst andet Ombytningsforhold er utænkeligt, da det maatte medføre, at Arbejdstiden blev længere for den ene af Parterne end for den anden, og hertil er der ingen Grund, da det jo var en Forudsætning, at de var lige dygtige.

Begge Parter faar en Arbejdsdag af samme Længde, og de faar dækket ganske samme Forbrug.

Enhver Tanke om, at Nyttens skulde være et prisbestemmende Moment er absolut udelukket. De af A fremstillede Goder er af uendelig høj Nytte, medens B kun producerer Goder, hvis Nyttensum er 420 (nemlig $2K = 140$, $2T_1 = 110$, $2T_2 = 90$, $D_1 = 44$ og $T_3 = 36$). Ved Ombytningen afgiver A Goder af uendelig Nytte til B og modtager til Gengæld Goder, hvis Nyttensum kun udgør 170. Men dette Misforhold i Nytte øver ingen som helst Indflydelse paa Priserne. Heller ikke Grænsenyttens af Goderne øver Indflydelse paa Priserne. Derimod bestemmer Grænsenyttens, hvor lang Arbejdsdagen bliver, idet sidste Arbejdstimes Møje for ingen af Parterne maa blive større end Nyttens af den mindst nyttige Godeenhed, som produceres (eller tilbyttes) med en Times Arbejde.

IX.

Hidtil har det været en Forudsætning, at A og B var lige mægtige. Jeg vil nu antage, at A paa en eller anden Maade har været i Stand til at gøre B til sin Træl. A benytter sin Magt til yderste Grænse; han lader B arbejde 16 Timer daglig og lader ham

af det herved fremkomne Arbejdsudbytte kun beholde Vand + Føde + Husly + Klæder. For B vil Arbejdsplanen da faa følgende Udseende:

Arbejdsplan II.

Arbejdstimer	Produktionsgode	Arbejdsløn	Magtindtægt til A	Samlet Nytte
1.....	2 V	1 V	1 V	∞
2—5.....	2 F	1 F	1 F	∞
6.....	2 H	1 H	1 H	180
7—8.....	2 K	1 K	1 K	140
9.....	T ₁	—	T ₁	55
10.....	T ₂	—	T ₂	45
11.....	D ₁	—	D ₁	44
12.....	T ₃	—	T ₃	36
13.....	D ₂	—	D ₂	32
14.....	T ₄	—	T ₄	28
15.....	T ₅	—	T ₅	21
16.....	D ₃	—	D ₃	15

Endvidere vil A selv producere saaledes:

Arbejdstimer	Produktionsgode	Nytte	Møje
1.....	T ₆	12	0
2.....	S ₁	10	1
3.....	S ₂	6	3
4.....	D ₄	5	6

Det vil ses, at Magtforholdet har fremmet den samlede Produktion i Samfundet; der arbejdes nu ialt 19 Timer mod før 16 Timer. Men Nyttensummen er

blevet ringere; den var før $2 \times 340 = 680$, men er nu kun 624, idet der som forhen ses bort fra Goder af uendelig høj Nytte. Møjesummen er samtidig vokset fra $2 \times 84 = 168$ til $680 + 4 = 684$.

For Samfundet som Helhed betyder da Magtforholdets Indførelse et økonomisk Tilbageskridt.

Naar A kun har den ene Træl B, vil han altsaa endnu ikke helt ophøre med at producere. Under de givne Forudsætninger vil han selv arbejde 3 Timer, hvoraf de 2 anvendes til Fremstilling af Smykker, som hidtil ikke har ligget indenfor Grænsen af det økonomisk overkommelige.

Det vil nu ses, at man her har den første Begyndelse til det, man kalder et Kultursamfund, det vil sige et Samfund, hvor den ene Part slider Dagen lang for at tjene det nødvendigste til Livets Ophold, medens den anden kan nøjes med et Par Timers Arbejde og dog har fuldt op af materielle Nydelser — og endda i Pavserne mellem disse har Tid til „aandelig“ Udvikling. Naar et Spand af Tid er forløbet med haardt Slid for B og Velleynet for A, sætter denne aandelige Udvikling sin første Frugt i omtrent følgende Tanke-række:

„Jeg A er B umaadelig overlegen. Jeg er i Stand til hver Dag at ryge 6 Piber Tobak og nyde 3 Kander Drikke uden at føle mig besværet. Jeg forstaar at pynte mig med Smag. Og nu er jeg tilmed begyndt at tænke over Tilværelsen. Mon jeg ikke skulde være blevet et Kulturmenneske? Men hvad er egentlig B for en Skabning? Han er sikkert fra Naturens Haand kun bestemt til at arbejde og sove! Jeg vil egentlig inderlig gerne højne hans Kulturstandpunkt; men byde

ham ind i min Stue kan jeg dog virkelig ikke — han lugter saa grimt af Sved og Markens Rødder. Og gav jeg ham Tobak, vilde han vel brække sig, og lod jeg ham drikke, vilde han blive fuld — for slet ikke at tale om mine Smykker, som aldeles ikke vilde klæde ham. Og det han trænger aller mest til — nemlig højere aandelig Kultur — det gider han slet ikke tilægge sig, men falder straks i Søvn, naar jeg vil holde Foredrag for ham“.

Og har A ikke Ret i alt dette — i Dag som for 1 000 Aar siden?

Imidlertid fortsætter A sin Udvikling mod et højere Kulturstade, og han kommer til det Resultat, at Trældom egentlig ikke kan forsvares. Han giver B fri, men af Grunde, som jeg ikke her behøver at forklare, føler B sig foranlediget til at tilbyde A sin Tjeneste for en forholdsvis lav Dagløn. Og A tager mod dette Tilbud. Lad os antage, at vi samtidig har faaet indført Penge, og at Enheden er valgt saaledes, at den svarer til Værdien af en Times Arbejde. Lad nu B's Arbejdsdag foreløbig blive de samme 16 Timer som før, og lad hans Dagløn være 4 Penge — hvad bliver saa Resultatet? Priserne paa de forskellige Goder stiller sig saaledes: $2V = \frac{1}{2}F = 2H = 1K = 1T = 1D = 1S = 1$ Penge. Hvad vil nu B købe for sine 4 Penge? Han har den formelle Frihed til at købe, hvad han har Lyst til. Heri bestaar jo økonomisk set den store Fordel ved at være bleven fri Mand i Stedet for Træl. Men faktisk bestemmes B's Indkøb selvfølgelig af Godernes Nytterække, og han vil derfor altid ende sine Overvejelser med at købe $1V + 1F + 1H + 1K$.

A har i Overskud paa B's Arbejde 12 Penge, og desuden tjener han jo selv 3. For disse 15 Penge vil han erhverve ganske de samme Goder som forhen.

Men er en Dagløn paa 4 Penge overhovedet mulig? Ikke hvis B har frit Valg, thi han vil da foretrække at arbejde 15 Timer for 3 Penge. Dette kan A ikke have noget imod, thi hans Overskud paa 12 Penge berøres jo ikke heraf; men hvis B vil forkorte Arbejdstiden yderligere, vil A se sig nødsaget til at gribe ind og foreholde B, at nu gaar hans Dovenskab dog over alle Grænser.

A vil være rystet over de sørgelige Følger af B's Frigivelse; saalænge B var Træl, fik han dog Klæder paa Kroppen, men nu foretrækker han at gaa nøgen, fremfor at arbejde den sidste Time af den hittidige Arbejdsdag. Det er imidlertid ikke alene A, der falder i Forbavselse over B's Dovenskab. Endnu den Dag i Dag hører man Udbrud af Forbavselse over, at Arbejderklassen, saa snart den kan se sit Snit dertil, forsøger at forkorte Arbejdsdagen fremfor at tjene det mest mulige. Aarsagen er den simple — som ogsaa fremhævet af Birck S. 154 ff. — at Arbejderklassen hidtil ikke har været i Stand til at begrænse sin Arbejdsdag efter økonomiske Synspunkter, det vil sige saaledes, at den ikke bliver længere end Møjerækken og Nytterækkerne tilsiger. Man overser derfor ogsaa ofte, at enhver reel Forhøjelse af Arbejdslønnen i første Linie maa medføre Krav om Forkortelse af Arbejdsdagen. Der er imidlertid her Tale om en almindelig økonomisk Lov, som maaske kan udtrykkes

saaledes: Under Forudsætning af uforandrede Nytte-rækker og Møjerækker, vil en Arbejder være villig til en stadig længere Arbejdsdag, jo mindre hans Arbejds-løn bliver.

Med de her forudsatte Nytte- og Møjerækker vil en Arbejder, naar Arbejds-lønnen er $2\frac{1}{2}$ Penge, være villig til at arbejde 16 Timer; han skal jo nemlig tjene mindst $2\frac{1}{2}$ Penge for overhovedet at kunne erhverve $V + F$, men for at erhverve disse Goder, vil han paa den anden Side være villig til at arbejde saa længe, som det overhovedet er ham muligt. Er Lønnen 4 Penge, vil han ikke arbejde over 12 Timer, er den 5, ikke over 11, er den 6, ikke over 10 og er den 8 ikke over 9 Timer. Er denne Løn naaet, kan han — i sin Egenskab af Arbejder — ikke komme videre. Hvis han nemlig faar 9 Penge, vil han kun arbejde 8 Timer, og han faar da mere for sit Arbejde, end det er værd. Men dette er kun muligt, naar hans Indtægt i Virkeligheden stammer fra andres Arbejde.

Til Sammenligning er det interessant at se, hvor lang Arbejdsdagen bliver for A. Med den forudsatte Indtægt af 15 Penge blev den, som det ovenfor er paavist, kun 3 Timer. Hvis A's Indtægt (ved Hjælp af mere end 1 Træls Arbejde) skulde stige til over 19 Penge, vilde han slet ikke arbejde mere, idet nu alle hans Behov var tilfredsstillet gennem andres Arbejde.

Som almindelig Sætning kan opstilles, at det for den, der er i Stand til at dække sine Behov gennem andres Arbejde, er uøkonomisk at arbejde selv. Det

er en økonomisk Nødvendighed, at Rigmanden driver Dagen hen, og at den fattige slider fra Morgen til Aften. Hvis det er rigtigt, at Lediggang er Roden til alt ondt, og hvis man i den Anledning maatte ønske at bringe Rigmanden til at arbejde, saa er der hertil kun et Middel: at berøve ham noget af hans Rigdom!

X.

For at klarlægge, hvorledes et Monopol vil virke, vender jeg atter tilbage til Tabellen S. 293, men opstiller nu den Forudsætning, at B aldeles ikke er i Stand til at fremstille Tobak, der kun kan trives paa den Jord, som A er i Besiddelse af. Prisen paa Tobak er da, udtrykt i de af B producerede Goder, uendelig stor. Men til denne Pris kan Ombytning ej finde Sted, fordi Nyttens af Tobak ikke er uendelig stor. Hvor vil Prisen da komme til at ligge, naar Samfundet kun bestaar af de to Personer A og B? A vil naturligvis have en saa høj Pris som mulig, men hvor høj den bliver, afhænger aabenbart alene af, hvor meget B vil give. Det er da kun nødvendigt at se paa B's Arbejdsplan. Spørgsmaalet om Køb af Tobak kan først komme frem, naar B har anvendt 6 Timer til Fremstilling af $V + F + H + K$. Derefter vil han anvende den næste halve Time til Produktion af D_1 , og den næste igen til D_2 . Men saa vil han ogsaa være villig til at arbejde for at erholde T_1 , saa længe indtil hans Møje ved dette Arbejde overstiger 55. Den ottende Arbejdstimes Møje er 28; $\frac{3}{4}$ af den niende Time giver i Møje 27; altsaa vil han for T_1 betale

$1\frac{3}{4}$ Times Arbejde eller $3\frac{1}{2}$ D, og Prisen 1 T = $3\frac{1}{2}$ D bliver da den højeste, som B er villig til at betale.

Imidlertid vil det nu vise sig, at A ikke ønsker at købe $3\frac{1}{2}$ D. Men dette er jo heller ikke nødvendigt. Thi er det først bragt paa det rene, at B er villig til at yde A $1\frac{3}{4}$ Times Arbejde for T₁, saa kan det jo være B ligegyldigt, om A ønsker denne Arbejds-mængde anvendt paa Fremstilling af Godet D eller paa Fremstilling af andre Goder. Forholdet bliver klarere, naar man i Stedet for den direkte Ombytning af Goderne tager Beregning i Penge til Hjælp. Prisen for T er fastsat til $1\frac{3}{4}$ Penge, for D er den $\frac{1}{2}$, for F er den 3 og for alle andre Goder 1 Penge.

Før Ombytningen finder Sted, er A's Arbejdsdag 9 Timer og B's 7 Timer. Samfundets samlede Indtægt er da 16 Penge. Efter Ombytningen bliver B's Arbejdsdag forlænget til $8\frac{3}{4}$ Time. Men samtidig forkortes A's Arbejdsdag. Hvis han for de $1\frac{3}{4}$ Penge, som han modtager for T₁, køber 2 D og $\frac{3}{4}$ K, bliver hans Arbejdsdag fra den 6te Time at regne følgende:

Arbejdsplan 12.

Arbejdstimer	Produktions-gode	Nytte	Møje
5—5.15	$\frac{1}{4}$ K	$\frac{1}{4} \cdot 70$	$\frac{1}{4} \cdot 15$
5.15—5.45	TT	$\frac{3}{4} \cdot 70 + 44 + 32$	$\frac{1}{2} \cdot 15$
5.45—6.15	T ₁	55	$\frac{1}{4} \cdot 15 + \frac{1}{4} \cdot 21$
6.15—6.45	T ₂	45	$\frac{1}{2} \cdot 21$
6.45—7.15	T ₃	36	$\frac{1}{4} \cdot 21 + \frac{1}{4} \cdot 28$
7.15—7.45	T ₄	28	$\frac{1}{2} \cdot 28$
7.45—8.15	T ₅	21	$\frac{1}{4} \cdot 28 + \frac{1}{4} \cdot 36$

A vil altsaa faa sin Arbejdsdag forkortet til 8^1 Time, medens hans Forbrug vil blive forøget med $D_2 + T_5$ (sammenlign hermed Plan 1 Side 295).

Den samlede Indtægt for A og B udgør nu $24^1 \frac{1}{2}$ Penge mod før 16. Disse $24^1 \frac{1}{2}$ Penge svarer til de 14 Timers Arbejde à 1 Penge, som præsteres af begge Parter tilsammen, samt de 3 Timers Tobaksproduktion à $3^1 \frac{1}{2}$ Penge, som A yder. For at klare os, hvorledes Pengeindtægten fremkommer, maa vi tænke os, at saavel A som B bringer hele deres Produktion til et fælles Oplag, hvor de faar udbetalt Produktionens Bytteværdi i Penge. De køber derefter deres Forbrug for de saaledes erhvervede Penge.

A bringer til dette Oplag $1V + 1F + 1H + \frac{1}{4}K + 6T$. Bytteværdien er $1 + 3 + 1 + \frac{1}{4} + 6 \cdot 1^3 \frac{1}{4} = 15^3 \frac{1}{4}$ Penge.

B bringer til Oplaget $1V + 1F + 1H + 1^3 \frac{1}{4}K + 4D$. Bytteværdien heraf er $1 + 3 + 1 + 1^3 \frac{1}{4} + 4 \cdot \frac{1}{2} = 8^3 \frac{1}{4}$ Penge.

B køber for sine Penge $1V + 1F + 1H + 1K + 2D + 1T$, medens A køber: $1V + 1F + 1H + 1K + 2D + 5T$.

Priserne er $1V = \frac{1}{3}F = 1H = 1K = 2D = \frac{1}{7}T = 1$ Penge.

Med disse Priser vil der være Ligevægt paa Markedet: Alle Varer vil blive solgt.

Da A selv køber tilbage 5 af de 6 T, som han har produceret, er den høje Pris for T for største Delen uden virkelig Betydning for ham. Kun den Enhed af T, som han kan sælge til B, bringer ham en sand Fortjeneste, som bestaar deri, at han ved Hjælp af denne høje Pris faktisk raader over $1^3 \frac{1}{4}$ Time af B's

Arbejdsdag, medens det kun har taget ham selv $\frac{1}{2}$ Time at fremstille T.

Det kan da slaas fast, at naar Nytten faar Indflydelse paa Bytteværdien, saaledes at denne kommer til at afvige fra Arbejdsværdien, saa betyder dette, at den Part, som har det mest nyttige Gode til Salg, bliver sat i Stand til at raade over en Del af den anden Parts Arbejdsdag.

Altsaa: Den, der besidder Monopolet, faar Magt til at tilegne sig en Del af den anden Parts Arbejdsværdi. Han tager en Del af Modpartens Arbejdsdag uden at yde Arbejde til Gengæld. Dette er nu ikke noget nyt. Birck (S. 276) citerer Thomas fra Aquino, hvis Anskuelse falder ganske sammen med det her udviklede. Iøvrigt er vel herved givet den rette Bestemmelse af Begrebet Vareaager. For saa vidt man ud fra et økonomisk Synspunkt vil bestemme Trællearbejde som Arbejdsværdi, der ydes, uden at der som Modydelse opnaas en tilsvarende Arbejdsværdi, kan man altsaa sige, at A ved Monopolets Hjælp er i Stand til at lade B arbejde som sin Træl i et Tidsrum af $1\frac{1}{4}$ Time daglig. Men det er naturligvis kun i økonomisk — ikke i retlig — Forstand, at B er A's Træl. Ganske som i Nutidens Samfund, hvor alle Forbrugere af Varer, der er behæftet med Kapitalprofit, ikke i retlig — men vel i økonomisk — Forstand maa yde Trællegerning for Kapitalistklassen.

Monopolet bevirker altsaa, at Bytteværdien af de producerede Goder stiger. I dette Tilfælde vokser den fra 16 til $24\frac{1}{2}$. Samtidig er Arbejdsværdien kun vok-

set fra 16 til 17, svarende til Antallet af Arbejdstimer før og efter Ombytningen tog sin Begyndelse.

Da Samfundets Indtægt beregnes i Bytteværdi, vil Indtægten altsaa vise en Stigning fra 16 til $24\frac{1}{2}$ Penge. Men dette betyder naturligvis ikke, at Samfundet er blevet rigere. Nytten af de producerede Goder (bortset fra $V + F + H + K$) var før Ombytningen $164 (T_1 + T_2 + T_3 + T_4) + 120 (2D_1 + D_2) = 284$. Efter Ombytningen er den: $240 (2T_1 + T_2 + T_3 + T_4 + T_5) + 152 (2D_1 + 2D_2) = 392$. Denne Forøgelse i Nytte skyldes ikke den Omstændighed, at Bytteværdien er vokset, men har alene sin Grund dels i, at Arbejdsværdien er vokset med 1 Penge, dels i den Nytte, som Ombytningen medfører. Lige saa lidt kan man naturligvis paastaa, at Stigningen i Bytteværdien skyldes den voksende Nytte, thi denne vilde jo ogsaa være fremkommet, hvis Bytteforholdet havde været et andet end $1T = 1\frac{3}{4}P$.

A kan imidlertid ikke fuldt udnytte sit Monopol, saalænge han kun har B som eneste Kunde. Først naar A staar overfor en hel Række af B-Producenter, faas det rette Indtryk af, hvad hans Monopol betyder.

Hvis nu foreløbig den Forudsætning fastholdes, at A selv maa producere Godet T, og det endvidere fastholdes, at B_1, B_2 o. s. v. alle har samme Nytte- og Møjerækker, saa er det ikke vanskeligt at beregne, hvor mange Kunder A maa have, for at han kan udnytte sit Monopol fuldt ud. Dette vil nemlig indtræffe, naar A er i Stand til udelukkende at beskæftige sig med Fremstilling af T. Saalænge A's Nyteskala er uforandret, vil han dog ikke udvide sin Produktion af T i særlig høj Grad, idet han vil foretrække at ind-

skrænke sin Arbejdsdag. Da Prisen for 1 T maa blive uforandret $1\frac{3}{4}P$, vil en Opstilling af Arbejdsplanen for A vise, at naar Samfundet bestaar af 1 A og 6 B, kan A ikke naa højere i Nydelse. Han faar da med 6 Timers Arbejde dækket et Forbrug af $6T + 5D + 2S$, og mere kan han ikke opnaa, fordi Møjen ved den syvende Times Arbejde bliver større end Nytten af de Goder, som han yderligere kunde erhverve i Bytte for dette Arbejde.

Men det er tillige klart, at denne Begrænsning i A's Nydelse alene beror paa, at det er forudsat, at han selv er nødsaget til at arbejde, at altsaa Fremstilling af Godet T beror paa hans egen Dygtighed. Saaledes vil Forholdet jo imidlertid sjældent ligge i det virkelige Liv. Hvis Grunden til A's Monopol, saaledes som her forudsat, ligger deri, at der kun paa hans Jord kan dyrkes Tobak, saa er det klart, at han ikke selv behøver at deltage i Dyrkningen, men hertil kan ansætte en af B-Klassen. Vi forudsætter, at han yder denne Mand fuldt Vederlag for Arbejdet, det vil sige mindst samme Indtægt, som kan opnaas i B-Klassen, hvilket udtrykt i Penge er $8\frac{3}{4}$ for en Arbejdsdag paa $8\frac{3}{4}$ Time. Denne Mand lader han nu først arbejde $2\frac{1}{2}$ Time med Fremstilling af 5 TT, og dermed er Mandens Dagløn ($5 \cdot 1\frac{3}{4} = 8\frac{3}{4}$) betalt. Derefter lader A ham arbejde 6 Timer med Fremstilling af de 12 TT, som han før selv fremstillede. A undgaar da helt at arbejde, og han kan endda lade den antagne Arbejder nøjes med $8\frac{1}{2}$ Times Arbejde (til Dagløn $8\frac{3}{4}$ Penge).

Den eneste Betingelse for at dette kan lade sig gøre er, at A nu kan afsætte 11 TT, det vil sige, at

Samfundet bestaar af 1 A og 11 B, hvoraf den ene arbejder i A's Tjeneste.

Beviset for, at de fundne Resultater er rigtige, haves deri, at der til de antagne Priser (nemlig som foran anført: $1 V = \frac{1}{3} F = 1 H = 1 K = 2 D = \frac{4}{7} T = 1 S = 1$ Penge) er Ligevægt paa Markedet. Der bliver nemlig produceret:

Antal Godeenheder	à Penge	Ialt Bytteværdi	à Arbejds-time	Ialt Arbejdsværdi
12 V.....	1	12	1	12
12 F.....	3	36	3	36
12 H.....	1	12	1	12
12 K.....	1	12	1	12
27 D.....	$\frac{1}{2}$	$13\frac{1}{2}$	$\frac{1}{2}$	$13\frac{1}{2}$
2 S.....	1	2	1	2
17 T.....	$1\frac{3}{4}$	$29\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$8\frac{1}{2}$
Ialt...	—	$117\frac{1}{4}$	—	96

Endvidere er det givet, at 10 Medlemmer af B-Klassen arbejder $8\frac{3}{4}$ Timer daglig, medens B₁₁, der arbejder for A, nyder den Begunstigelse kun at arbejde $8\frac{1}{2}$ Time. Dette giver 96 Arbejdstimer. Endelig haves følgende Indtægtsfordeling: 11 B à $8\frac{3}{4} = 96\frac{1}{4}$ og 1 A à 21, ialt $117\frac{1}{4}$. De producerede Goder vil altsaa netop blive solgt til de forudsatte Priser.

Jeg er mig naturligvis fuldt bevidst, at den Fremstilling, jeg her har givet, strider mod Værdilærens ABC, hvor en af de første Læresætninger, man faar indprentet, er denne, at naar én Vares Bytteværdi stiger, saa betyder det kun, at alle andre Varers Bytteværdi falder. Desuagtet kommer jeg til det Resultat,

at den samlede Bytteværdi af de producerede Goder er steget.

Sagen er, at den anførte Sætning fra Værdilæren vel er rigtig, men den dækker over to helt forskellige Aarsagsforhold. Hvis et Godes Bytteværdi stiger til det dobbelte, fordi dets Arbejdsværdi nu er dobbelt saa stor som før (hvilket altsaa vil sige, at det „tekniske Besvær“ ved Godets Fremstilling er blevet fordoblet), saa er det ubestrideligt, at alle andre Goders Købeevne overfor dette Gode er gaaet ned til det halve. Men dette betyder ikke, at den, der fremstiller det kostbare Gode, tilvender sig en Magtindtægt paa de andre Producenters Bekostning. Han faar jo ved Ombytning kun erstattet den Arbejdsværdi, som han yder. Bytteværdi og Arbejdsværdi vil altsaa vedblivende falde sammen.

Men hvis et Godes Bytteværdi stiger til det dobbelte, fordi den paagældende Producentklasse har erhvervet sig Monopol paa Fremstillingen af dette Gode, saa opnaas dette Resultat kun paa Bekostning af, at alle andre Producenters Indtægter forringes i Købeevne. Der sker med andre Ord dette, at alle saadanne Goder, som fremstilles uden Monopol, taber i Købeevne.

Det virkelige Forhold vil lettest forstaas, naar man i det foran anførte Eksempel beregner, hvorledes Bytteværdierne vilde stille sig, hvis Samfundets Indtægt i Penge vedblivende skal svare nøjagtig til det præsterede Antal af Arbejdstimer. Godernes Bytteværdi bliver da: V, H, K og $S = 0,82 P$, $F = 2,46 P$, $D = 0,41 P$ og $T = 1,5 P$. Samtidig bliver B-Klassens Indtægt udtrykt i $P = 7,2$ (før $8\frac{3}{4}$) og A's Indtægt =

17,₂. Reduktionsfaktor for alle Bytteværdier er 96: 117¹/₄ = 0,₈₂, hvilket vil sige, at den Omstændighed, at Godet T stiger i Bytteværdi fra $\frac{1}{2}$ til $1\frac{3}{4}$, bevirker et Prisfald for alle andre Goder paa 18 pCt.

Opstillet paa denne Maade vil man se, at A's Indtægt (17,₂P) fremkommer ved, at hver af de 11 Medlemmer i B-Klassen afgiver 1,₅₈P. Den Prisstigning paa T, som A ved Hjælp af sit Monopol kan gennemføre, betyder da intet andet end en ændret Fordeling af Samfundets Indtægter.

Det har imidlertid adskillige Fordele at holde sig til den af mig anvendte Sprogbrug, hvorefter Bytteværdien af saadanne Goder, hvis Fremstilling ikke er undergivet Monopol, sættes lig deres Arbejdsværdi. I saa Fald betyder Monopolets Indførelse en Forøgelse af Bytteværdien i Samfundet. Man forstaar da lettere Forskellen mellem Trældommens og Monopolets Udbytningsform. Jeg har i Afsnit IX givet Trællearbejdets Værdilære, og det viste sig, at Trældom ikke har nogen som helst Indflydelse paa Godernes Bytteværdi. Trællen faar blot ikke selv Udbyttet af sit Arbejde. At Trællen frigives betyder intet, naar hans Efterkomere er nødsaget til at blive Lønarbejdere. Forholdet er da vedblivende det, at Arbejderen ikke er i Stand til at købe de Goder, som han i Dagens Løb har fremstillet, tilbage for sin Arbejdsløn. Det drejer sig med andre Ord her om Marx Merarbejde i reneste Form.

Anderledes med Monopolet. Den selvstændige Erhvervsdrivende kan ikke ved Monopolets Hjælp blive Genstand for en direkte Udbytning, thi han kan vedblivende købe de af ham selv fremstillede Goder til-

bage. Ganske vist taber hans Indtægt i Bytteværdi, men de af ham selv fremstillede Goder taber ogsaa i Bytteværdi og i nøjagtig samme Grad, saaledes at han altid kan købe sine egne Produkter tilbage. Han bliver først Genstand for Udbytning, naar han køber Monopolgoder — hvad han ganske vist i vort nuværende Samfund ikke kan undgaa.

Idet jeg nu atter gaar over til at regne med de først forudsatte (altsaa forhøjede) Bytteværdier, kunde man spørge, om den S. 342 omtalte Ligevægt paa Markedet ikke er en ren og skær Teori? Enhver af B-Klassen staar jo daglig med $8\frac{3}{4}$ Penge i Haanden og er fuldt berettiget til at købe f. Eks. D_3 og D_4 i Stedet for K, eller købe S_1 i Stedet for H. Det her omtalte Samfund er jo netop ikke et Trællesamfund, hvor Luksusgoderne er forbeholdt en faatallig Overklasse. Hertil maa svares, at Friheden for Medlemmerne af B-Klassen til at købe de Goder, som er produceret med A-Klassen for Øje, selvfølgelig er ganske formel. Nytterækkerne angiver med ubønhørlig Streng-
hed, hvad det er, B skal købe for sin Indtægt. Og køber han en ekstra Dram til sig selv eller et Smykke til Konen, ja saa bringer han Kludder i hele vort tænkte Samfund, hvor ellers alt var i den skønneste Orden. Men det vil da ogsaa gaa haardt ud over den letsindige: han kommer til at savne Føde eller Klæder eller Husly, og han lærer da forhaabentlig sine egne Nytterækker bedre at kende. Men B's Letsindighed vilde iøvrigt ogsaa gaa ud over A. Hvis et Medlem af B-Klassen kommer først til Butikken og køber D_3 og S_1 , ja saa kommer A denne Dag til at undvære disse Goder; og hvad hjælper det ham, at der til

Gengæld er noget F eller K tilovers? Heraf har han jo nok, og han vil føle sig forarget over den For-
mastelighed, B har udvist ved sit ganske utidige og
umoralske Luksusforbrug.

Efter Skemaet S. 293 kan A nu ikke opnaa væ-
sentlig mere. Han mangler kun Dækning af det gan-
ske underordnede Forbrug S_3 og S_4 , som han iøvrigt
selv vil forskaffe sig ved at arbejde et Par Timer daglig.

Saalænge der i et frit ombyttende Samfund ikke
findes Monopoler, vil Godernes Bytteværdi falde sam-
men med deres Arbejdsværdi. I et saadant Samfund
er Nytterækkerne uden nogen som helst Indflydelse
paa Bytteværdierne. Men i det Øjeblik en enkelt Pro-
ducent (eller Producentklasse) kan erhverve Monopol
paa Fremstilling af et eller andet Gode, vil Nytteræk-
kerne blive medbestemmende for Bytteværdien. Den
samlede Bytteværdi af de producerede Goder vil da
blive større end disses samlede Arbejdsværdi, og det
vil da atter sige, at der nu opstaar Mulighed for at
opnaa Indtægt uden Arbejde. Vi staar med andre Ord
overfor Begrebet Magtindtægt. I Eksemplet S. 342 er
Samfundets samlede Indtægt $117\frac{1}{4}$ Penge (= de pro-
ducerede Goders samlede Bytteværdi), medens Arbejds-
værdien kun er 96. Magtindtægten udgør da $21\frac{1}{4}$.
Heraf tager A selv 21, medens $\frac{1}{4}$ overlades B_{II} som
Ekstrahonorar, fordi han opgiver sit selvstændige Er-
hverv og i Stedet for gør Tjeneste hos A.

I det givne Eksempel fremkommer denne Magt-
indtægt alene som Forskellen mellem Bytteværdi og
Arbejdsværdi ($29\frac{3}{4} \div 8\frac{1}{2} = 21\frac{1}{4}$) af 17 T, thi kun
Produktionen af dette ene Gode er monopoliseret.

Det her undersøgte Tilfælde er af Interesse, fordi
det viser, at man teoretisk meget vel kan forklare

Magtindtægts Fremkomst uden at forudsætte nogen som helst Udbytning af en Arbejderklasse. I det omhandlede Samfund findes jo kun en Arbejder, nemlig B_{11} , og han er jo saa langt fra Genstand for Udbytning fra A's Side, at han tvertimod erholder $8\frac{3}{4}$ Penge i Løn for $8\frac{1}{2}$ Times Arbejde, hvilket altsaa vil sige, at han selv modtager $\frac{1}{4}$ Penge af den Magtindtægt, som A erholder. Ganske vist udbyttes B_{11} af A derved, at han betaler $1\frac{3}{4}$ Penge for T_1 , hvis Arbejdsværdi kun er $\frac{1}{2}$, men paa dette Punkt deler han jo kun Skæbne med de 10 andre Medlemmer af B-Klassen. Disse 10 er jo at betragte som selvstændige Producenter, der af egen fri Vilje ønsker at købe T til Prisen $1\frac{3}{4}$, fordi de herved tjener et Nytteoverskud. Man kan ganske vist nok hævde, at enhver af disse yder $1\frac{1}{4}$ Times ubetalt Arbejde til A, men det vilde dog ikke være rigtigt her at tale om en Udbytning i samme Forstand som Marx, naar han taler om det ubetalte Merarbejde, som Arbejderklassen yder Kapitalisterne. Det er i alle Tilfælde en finere Form for Udbytning, som man derfor hellere bør betegne som privat Beskatning.

Det er denne private Beskatningsret, der er det store Maal for alle moderne Kapitalister, medens den direkte Udbytning af Arbejderklassen er ved at gaa ud af Kurs som en mindre fin Form for Indtægtserhvervelse. Og den moderne Værdilære er her kommet Kapitalistklassen godt tilpas ved at lære, at det ikke er Arbejde, men Nytte, der skaber Værdi.

Det er hidtil forudsat, at Monopolindehaverne var i Stand til at udnytte Monopolet fuldt ud, idet Efterspørgsel efter Monopolgoderne var saa stor, at der var

Afsætning for dem alle. Hvis dette ikke er Tilfældet, saaledes at der opstaar Konkurrence mellem Monopolindehaverne om at faa solgt, kan Monopolet naturligvis ikke fuldt udnyttes. Heldigvis for Menneskeheden har det hidtil været saaledes, at skønt Jordejerne vel har Monopol paa Fremstilling af Fødemidler, saa har der dog paa dette Omraade altid hersket fri Konkurrence. Jordejernes Udbytning af de andre Klasser i Samfundet har jo været stor nok endda. Men havde der oven i Købet været Tale om Udelukkelse af den fri Konkurrence paa dette Omraade, vilde Forholdet have stillet sig langt værre. I andre Erhverv, hvor det gælder Fremstilling af Goder, som ikke er af saa stor Nytte, vil det som Regel være en Betingelse for Udnyttelse af Monopolerne, at der ikke finder en Konkurrence Sted mellem Monopolindehaverne. Derfor finder man paa disse Omraader de ivrigste Bestræbelser for Sammenslutninger, som tilsigter at hindre den indbyrdes Konkurrence.

XI.

S. 336—337 blev det paavist, at Bytteværdien af T maatte blive $1\frac{3}{4}P$, fordi Godet T₁ yder en Nytte, der er lig Møjen af Dagens sidste $1\frac{3}{4}$ Time, medens samtidig Nytten er mindre end Nytten af de forud producerede Goder, og større end Nytten af de Goder, som der ellers kunde være Tale om at producere i disse $1\frac{3}{4}$ Time.

Hvorledes man end vender og drejer Sagen, saa er det de til Godernes Fremstilling medgaaede Arbejdsmængder, som ombyttes, og Klarhed over Bytteforhol-

dets virkelige Karakter kan kun opnaas ved at sætte disse Arbejds­mængder i Forhold til hinanden. Naar vi altsaa siger, at $1 T = 1\frac{3}{4} P$ og $1 D = \frac{1}{2} P$ til Trods for, at der til Fremstilling af 1 D og 1 T med­gaar samme Arbejds­mængde, saa kan man heraf se, at $1 T = 3\frac{1}{2} D$, hvilket udtrykker, at den, der produ­cerer D, maa give $3\frac{1}{2}$ Arbejdstime for at erhverve et Gode, som Producenten af T fremstiller paa 1 Time. Omvendt er naturligvis $1 D = \frac{2}{7} T$, hvilket siger os, at T-Producenten kun giver $\frac{2}{7}$ Arbejdstime for et Pro­dukt, som det tager D-Producenten 1 Time at frem­stille.

Arbejdsværdien er med andre Ord Grundlaget for Bytteværdien. Naar ingen forstyrrende Aarsager er i Virksomhed, maa Arbejdsværdi og Bytteværdi falde sammen, og enhver faar da det fulde Udbytte af sit Arbejde. Men naar der skal ske Afdrag til Magtind­tægter, saa maa Arbejdsværdien selvfølgelig komme til at ligge under Bytteværdien.

Naar Goderne ikke ombyttes i Forhold til deres Ar­bejdsværdi, saa vil det, den ene Part vinder i Arbejds­værdi ved en saadan Ombytning, nødvendigvis betyde et tilsvarende Tab for den anden Part. Derimod er det klart, at ogsaa den af Parterne, der taber i Arbejds­værdi, maa have en Fortjeneste i Nytte; thi havde han ikke det, vilde han overhovedet ikke indlade sig paa Byttet. Hvis A ejer al Samfundets Jord og derfor er den eneste, der kan producere Føde, saa kan han af B forlange 16 Timers Arbejde for at stille hans Sult; A vil være i Stand til at lade B selv frembringe denne Føde ved at arbejde paa A's Jord. Hvis B hertil bru­ger 4 Timer, saa tjener A ved denne Handel 12 Timers

Arbejde, det vil sige Gode, hvis Arbejdsværdi er 12 Timer. Lige saa sikkert taber B ved denne Handel 12 Timers Arbejde — og alligevel maa han være glad til. Thi vel har han arbejdet saa længe, det er ham muligt, men den herved forvoldte Møje er dog begrænset, medens den Nytte, han erhverver, er uendelig stor. Til alle Tider har det derfor været saaledes, at A har levet sit Liv i sikker Forvisning om, at han egentlig gjorde B en stor Tjeneste ved at „give“ ham Arbejde; derimod har det til Tider skortet B paa tilstrækkelig Taknemmelighedsfølelse overfor A.

Kun den Del af Samfundsindtægten, som skyldes, at der er frembragt Arbejdsværdi, kan være af sand Betydning som Maal for Landets Rigdom. At Samfundsindtægten stiger herover, fordi visse Godes Bytteværdi overstiger deres Arbejdsværdi, betyder selvfølgelig ikke, at Samfundet er blevet rigere. Det betyder kun, at enkelte Medlemmer er blevet rigere paa Bekostning af andre.

Et Godes Arbejdsværdi paavirkes ikke af den større eller mindre Nytte, som tillægges Godet. Arbejdsværdien forsvinder kun derved, at Godet enten forbruges paa en Gang eller efterhaanden slides op.

Derimod ændres Prisen ved skiftende Opfattelse af Godets Nytte. Prisen kan da blive 0, selv om Godets Arbejdsværdi endnu er uforandret. Og paa den anden Side kan Godets Pris stige langt op over Arbejdsværdien. Hvis Godet kan genfremstilles med samme Arbejde som hidtil, maa en saadan Stigning i Prisen dog altid blive af forbigaaende Varighed.

XII.

I det foregaaende har det været en Forudsætning, at de Goder, der fremstilledes den ene Dag, blev forbrugt i Løbet af den næste. Nu rejses det Spørgsmaal: Under hvilke Betingelser vil der blive produceret Forraad til kommende Dages Forbrug? De fleste Nationaløkonomer hælder vel endnu til den Anskuelse, at Opsparing af Goder giver Rente, d. v. s. skaber Mulighed for Indtægt uden Arbejde. Birck (S. 39) er dog begyndt at tvivle om Rigtigheden af denne Anskuelse; han er vist egentlig godt paa Vej til Forstaaelsen af, at Rente er Magtindtægt, som blot adskiller sig fra andre Magtindtægter derved, at den kan være Genstand for Køb og Salg, hvilket atter vil sige, at den kan kapitaliseres.

Lad mig kalde den Rente, som mulig kan fremkomme derved, at Forraad opspares, Forraadsrente. Hvis nu en saadan Forraadsrente ikke kan paavises i A's Husholdning, saa længe han arbejder uden at staa i Ombytningsforhold til andre Mennesker, saa kan den, naar Talen er om et større Samfund, kun være Følgen af et Forhold mellem Mennesker.

Foreløbig beskæftiger jeg mig kun med A. Naar han har arbejdet 9 Timer for at tilfredsstille næste Dags Behov, bliver nu Spørgsmaalet, om han vil arbejde en Time længere for at have Forraad for den kommende Tid. A har maaske gjort den Erfaring, at indtrædende daarligt Vejr kan volde ham saadanne Vanskeligheder, at hans Arbejde til Tider bliver mindre produktivt. Eller han har erfaret, at han kan blive syg og derved komme til at lide Nød, hvis han ikke har Forraad at ty til.

Hvis der nu er andre Dage, hvor hans Arbejde er særlig produktivt — rigt Fiskeudbytte, Jagtudbytte o. s. v. — saa vil han utvivlsomt benytte Lejligheden til at fortsætte Arbejdet ud over normal Arbejdstid, fordi han er klar over, at han herved kan spare Arbejde i de kommende Dage.

Den Dag hans Arbejde er særlig produktivt, vil de frembragte Goder have en ringe Arbejdsværdi. Opspares disse Goder til kommende Dage, da det vil volde særligt Besvær at fremskaffe dem, saa er der her egentlig kun Tale om en Omlægning af Arbejdsplanen for en Tidsenhed, der er længere end en Dag. Ligesom vi foran (S. 317) har set, at der ved Ombytning af Goder mellem A og B i Virkeligheden kun er Tale om en Omlægning af Arbejdsplanen for hver af disse Personer, saaledes er der i dette Tilfælde Tale om en Ombytning af nutidige Arbejdstimer med fremtidige. Hvis A antager, at Arbejdsværdien af en Enhed Tobak i Dag er $\frac{1}{2}$ Time, medens den om en Uge kan forudses at være 1 Time, saa vil han vinde i Arbejdsværdi ved at producere saa meget Tobak som muligt i Dag.

Naar Ugen er gaaet, hvorledes vil A saa vurdere sit opsparede Forraad af Tobak? Vil han mon sige, at det nu har en højere Arbejdsværdi, end da han producerede det? Ja — hvis han stadig regner med Døgnets Nytte- og Møjerækker. Men naar A først er naaet saa vidt, at han sparer Forraad op, saa vil han ogsaa forlængst have forladt denne primitive Maade at regne paa. Han vil nu regne med Ugens Nytte- og Møjerækker. Og allerede paa et meget tidligt Kulturtrin — nemlig saa snart Mennesket kommer ind

paa at dyrke Planter, som kun giver Afgrøde en Gang om Aaret — vil han som Tidsenhed regne med Aaret, ikke med Døgnet.

A opdager meget snart Nyttens af at spare Forraad op, men han opdager ogsaa, at saadan Opsparing er en kostbar Sag. De aller fleste Goder viser sig at tabe i Brugbarhed ved at skulle opbevares til senere Tid; i alle Tilfælde kræves der et betydeligt Arbejde for at bevare dem mod alt for stor Foringelse. A vil derfor ofte lide store Tab paa sine Forraad, og hvis nogen vilde fortælle ham, at hans Forraad ikke alene altid vilde beholde Værdien, men oven i Købet afkaste en Rente, saa vilde han gøre store Øjne. A vilde ganske sikkert være glad til, hvis han for en rimelig Betaling kunde faa sine Forraad sikkert opbevaret, saaledes at han paa ethvert givet Tidspunkt havde Mulighed for at raade over dem i deres oprindelige Tilstand.

Naar A er tilbøjelig til at spare op til Trods for, at han efterhaanden lærer, at hans Forraad yder ham en negativ Forraadsrente — det vil sige at de taber i Brugbarhed og Arbejdsværdi — saa er Grunden jo den, at Erfaringen har lært ham, at selv et formindsket Forraad paa et givet Tidspunkt kan være af overordentlig høj Nytte for ham. Han kan f. Eks. blive syg. Eller der kan indtræffe Misvækst. Er han derimod paa ethvert senere Tidspunkt i Stand til med uforandret Arbejdsmængde at fremstille de paagældende Goder, saa har han kun haft Tab ved at spare dem op.

Lad nu A have sparet et vist Forraad op og lad B komme til ham for at købe en Dags Forbrug af Goder. B er sund og rask og lige saa dygtig som

A. B kan selv producere disse Goder i Løbet af en Dag. Hvor meget vil han nu betale A? Selvfølgelig ikke over en Dags Arbejde. Men A vil ikke sælge for den Pris; han vil med Rette henvise til, at han har haft et meget betydeligt Arbejde med at opbevare dette Forraad; han har opført Forraadskammer, hvor Goderne er beskyttet mod Vejr og Vind, mod Rotter og Mus, han har kastet Kornet, lavet Beholdere til Drikken o. s. v. A forlanger derfor 10 Timers Arbejde for et Døgnforraad. Men B vil svare: Er Du gal? Skulde jeg betale 10 Timers Arbejde for et Forraad, som det vil koste mig selv 9 Timer at frembringe?

Anderledes stiller Sagen sig, hvis B er i Nød; han kan være syg; hans Tobakshøst kan være slaaet fejl; Kilden, hvorfra han hentede Vand, kan være udtørret o. s. v. I saa Fald kan A stille sine Krav! Nu er det for B Nytterækken, der bliver det afgørende; Arbejdsværdien er sat ud af Spillet.

Hvad kan A kræve? Ja, det beror ganske paa B's Nødstilstand! Og saa naturligvis paa, i hvor høj Grad A er i Stand til at anlægge det Synspunkt, at det her ikke drejer sig om Betaling for hans eget Arbejde, men om den Nytte, B har af hans Hjælp. Med andre Ord: Har A ladet sig overbevise af Grænse-nyttelærens Aagerkarlesynspunkt, eller staar han endnu paa det forældede Stade, at det er Arbejdet, der bør være bestemmende for Bytteværdien?

Hvis A kun kræver Godtgørelse for det Arbejde, han har haft ved at opbevare Forraadet, saa fremkommer der ingen Rente. Tager han Betaling her ud over, saa fremkommer der Rente --- men denne Rente maa da betegnes som Aager.

XIII.

Det har hidtil været Forudsætningen, at der ikke brugtes andre Redskaber (det vil sige Hjælpemidler i dette Ords videste Betydning) end saadanne, som kan fremskaffes uden Arbejde. Lad nu A og B begynde at anvende Redskaber, hvis Fremstilling kræver et betydeligt Arbejde.

Efter Tabellen S. 293 tog det hver Dag 1 Time at fremskaffe Vand. Nu finder A paa at fremstille en Spand stor nok til at rumme hele Døgnet Vandforbrug; han kan derfor nøjes med at gaa til Kilden 1 Gang daglig og sparer derved $\frac{1}{2}$ Times Arbejde. Denne Spand forudsættes opslidt i Løbet af 20 Dage. Det er da klart, at mere end 10 Timers Arbejde kan der ikke med Fordel anvendes paa dens Fremstilling. Men lad os antage, at den kan fremstilles paa 5 Timer. Der spares da $\frac{1}{4}$ Times Arbejde daglig, idet der hver Dag anvendes $\frac{1}{4}$ Time til at fremstille en ny Spand i Stedet for den, der er i Brug.

Er der her Tale om Kapitalrente? Bastiat vilde svare: Ja! Men alle moderne Nationaløkonomer (jfr. saaledes Birck S. 321) er vistnok enige om at svare: Nej! Hvis man vilde henføre den saaledes opnaaede Arbejdsbesparelse under Begrebet Kapitalrente, saa vilde man unægtelig ogsaa komme til mærkelige Resultater. I dette Tilfælde er Spandens gennemsnitlige Arbejds-værdi 5, det daglige Udbytte $\frac{1}{4}$, den daglige Rente altsaa 5 % — og Aarsudbyttet 1800 %. Og naar jeg tænker paa den Arbejdsbesparelse, jeg opnaar ved at skrive disse Linjer med en Fyldepen, fremfor at riste Runer — skulde jeg saa ikke kunne leve sorgfrit

af Renterne af den „Kapital“, jeg har anbragt i Pen-
nen?

A opnaar altsaa ingen Renteindtægt af sin Spand, saa længe han selv bruger den. Men hvorledes gaar det, hvis B opdager det Fremskridt i Arbejdsudbytte, som A har opnaaet? Hvis B selv er i Stand til at fremstille en lignende Spand med samme Arbejde som A, saa vil han naturligvis ikke betale A mere for en Spand end et Gode, som det tager ham 5 Arbejdstimer at fremstille; hvis B maa bruge 10 Timer til at fremstille Spanden, saa vil Ombytning finde Sted efter de foran (S. 320) angivne Regler. Det er ganske ligegyldigt, om Godet er et Redskab eller et Forbrugsgode.

Men anderledes stiller Sagen sig, hvis B aldeles ikke er i Stand til at fremstille Spanden, fordi A har Monopol herpaa. B vil da være villig til at leje den af A mod en Ydelse af indtil $\frac{1}{2}$ Penge pr. Dag. Heraf er jo imidlertid $\frac{1}{4}$ Penge den Godtgørelse, som A har Krav paa for ydet Arbejde, saaledes at kun indtil $\frac{1}{4}$ Penge kan betragtes som Rente.

Spandens Arbejdsværdi er 5 Penge. I Forhold hertil opnaar A en Forrentning af 1825 % pr. Aar, hvis der ydes $\frac{1}{4}$ Penge daglig i Rente. Men for hvilken Pris vil A sælge B Retten til selv at fremstille Spanden? Ja, hvis A har Udsigt til at bevare sit Monopol til evig Tid, saa vil han naturligvis ikke sælge sin Ret, med mindre han til Gengæld faar et Gode, som kan yde ham en Arbejdsværdi af $\frac{1}{4}$ Time daglig. Men hvorledes skulde B kunne byde ham et saadant Gode som Betaling? Det er umuligt — med mindre B selv skulde staa i samme enestaaende Stilling over-

for et tredje Samfundsmedlem C. Hvis dette ikke er Tilfældet, er den eneste Mulighed for en Afvikling af Forholdet den, at A er en letsindig Herre, der i Stedet for at nyde $\frac{1}{4}$ Penge daglig for Tid og Evighed, ønsker at solde kraftigt i et begrænset Spand af Tid.

Er der nu nogen Forskel paa den Art Udlaan, som der her er Tale om, og saa Udlaan af Forbrugsgoder? Ja, der bliver den Forskel, at medens A ved Udlaan af Forbrugsgoder kan udnytte B's ugunstige Stilling i saa høj Grad, at B faktisk bliver hans Træl for bestandig, saa kan der her kun være Tale om, at B bliver A's Træl for en begrænset Del af sin Arbejdsdag, nemlig for indtil $\frac{1}{4}$ Time daglig. Og B er paa ethvert Tidspunkt i Stand til at sige sig løs fra dette Trælleforhold. Det er jo kun, fordi han selv erkender, at det er mest nyttigt for ham at arbejde $\frac{1}{4}$ Time ekstra for A, at han indlader sig derpaa. Forholdet svarer ganske til det S. 336 ff. omtalte Tilfælde med Ombytning af Forbrugsgoder, paa hvilke der er Eneret.

Det fremgaar da heraf, at en Rente kun kan fremkomme, naar A har Eneret paa Fremstilling af Spanden. Hvis han ikke har en saadan Eneret, er det udelukket, at Udlaan af Redskaber kan give en Rente i andre Tilfælde end saadanne, hvor ogsaa Udlaan af Forraad vilde kunne give en Rente, altsaa hvor der er Tale om Aager. At Redskaber er lige saa egnet til at aagre med som Forraad, det er indlysende; men Renten fremkommer da ikke, fordi Redskabet forhøjer Laantagerens Arbejdsudbytte, men fordi Laangiveren benytter sig af Laantagerens Nødstilstand.

Hele dette Spørgsmaal er blevet i høj Grad forplumret ved det af den moderne Værdilære indførte

Begreb „Fremtidsgode“. Lad os antage, at B straks ønsker at laane A's Spand mod en passende Godtgørelse og mod senere at levere A en ny Spand, svarende til den laante. B faar da straks i Hænde et Nutidsgode mod senere at aflevere et Fremtidsgode.

A har anvendt 5 Timer til at fremstille Spanden, der slides op i Løbet af 20 Dage, og naar han fremtidig anvender $\frac{1}{4}$ Time hver Dag paa at fremstille en ny Spand, vil han hver Dag spare $\frac{1}{4}$ Time. Skal han laane Spanden ud, maa han hver Dag have $\frac{1}{4}$ Penge i Leje, samt ved Lejetidens Udløb en ny Spand svarende til den, han har udlejet. Paa disse Betingelser taber A intet. Han maa ganske vist undvære Spanden, men han faar $\frac{1}{4}$ Penge daglig, og det svarer ganske til den Arbejdsbesparelse, han vilde opnaa, hvis han selv brugte den. Man ser, at der ved Rentens Fastsættelse aldeles ikke er Tale om nogen Nyttelvurdering, men om en Arbejdsvurdering — ganske som i alle andre Ombytningsforhold!

For A's Vedkommende er Sagen da klar nok. Men hvorledes gaar det med B? Lad Lejemaalet være afsluttet for 20 Dage. Han skal hver Dag yde $\frac{1}{4}$ Penge til A i Rente, og han maa endvidere hver Dag anvende $\frac{1}{4}$ Times Arbejde paa at fremstille den nye Spand, som han efter de 20 Dages Forløb skal aflevere til A. Han opnaar daglig $\frac{1}{2}$ Time i Arbejdsbesparelse, men hans Udgift er ganske den samme. Han har da i Løbet af de 20 Dage intet Nettooverskud haft, og han er paa den 21de Dag stillet ganske som før. Han har ingen Spand! Men heller ikke A har jo opnaaet noget som helst andet Resultat, end hvis han selv havde beholdt sin Spand. Hvorfor skulde da denne

Ombytning af Fremtidsgode mod Nutidsgode finde Sted?

XIV.

Det forekommer mig, at det vilde være det naturligste at grundlægge Værdilæren paa en Undersøgelse af et tænkt Samfund, hvor Magtforhold ikke gør sig gældende, og hvor Produktionen gaar sin jevne Gang uden Forstyrrelser. I saa Fald vil Arbejdsværdi og Bytteværdi som foran paavist falde sammen.

Men Birck ynder at undersøge det unormale Tilfælde, at Produktionen er standset, og der altsaa kun raades over givne Vareforraad. Det kan jo ikke nægtes, at saadanne Undersøgelser, som forhen var uden praktisk Interesse for Samfundsøkonomien, nu under Verdenskrigen har faaet indgribende Betydning. Ogsaa her i Danmark har vi jo faktisk i lange Perioder maattet regne med, at Tilførselen af visse Varer var standset. Under en saadan Situation kommer Bircks Værdilære til sin fulde Ret, og det har sikkert været af ikke ringe Betydning for Prisreguleringskommissionen, at den i sin Midte havde en Mand, der var fuldt ud fortrolig med Værdidannelsen under saadanne Forhold. Men hvad var det, der skete i Danmark i denne Periode andet end Vareaager i uhørt stor Stil? Man skal gaa over 100 Aar tilbage for at finde lignende Begivenheder i vor Historie.

Ved Vareaager forstaar jeg, at en Varesælger er i Stand til at sætte Prisen paa Varer op over Arbejdsværdien. Han berøver derved Køberen en Del af den Arbejdsværdi, som ligger i det Gode (eller i den Del

af hans Indtægt), som han bruger som Betalingsmiddel. Aarsagen til Vareaager ligger i, at der sker en Indskrænkning i Tilførslen af den paagældende Vare, hvorved de Købmænd, der ligger med Forraad af Varer, opnaar et Monopol. Derimod er det aldeles ikke nødvendigt, at der sker en Sammenslutning mellem Sælgerne. Der vilde tværtimod kræves en Sammenslutning mellem Sælgerne, hvis det (uden Indgriben fra Statsmagts Side) skulde hindres, at der opstod Aager. Hvis den enkelte Købmand vedbliver at sælge med samme Avance som hidtil, vilde han forretningsmæssigt set være at betragte som Idiot, thi hvad vilde han opnaa andet, end at hans Lager blev udtømt med det samme, ja maaske vilde det endda blive opkøbt af hans Konkurrenter og af disse solgt videre med stor Avance!

Vareaager er da under visse givne Forhold en nødvendig økonomisk Foreteelse — nødvendig i den Forstand, at den maa indtræffe, hvis der ikke med Magt sættes en Stopper derfor.

Grænsenyttelæren er Vareaagerens Teori.

Men hvorledes gaar det til, at Birck kan forveksle Vareaagerens Teori med en Værdilære, som skulde være almengyldig? Hvorfor er Grænsenytteteorien blevet grebet med saa stor Begærlighed af mange af Nutidens Økonomer?

Aarsagen turde vel være, at selv om den storstilede Vareaager, som vi i de senere Aar har været Vidne til, under normale Forhold er ukendt, saa er der blandt borgerlige Økonomer ved at brede sig den Anskuelse, at der ogsaa under normale Forhold fin-

der en Art Vareaager Sted. Og det er den, Grænsenytten skal forklare.

Birck udtrykker i Fortalen dette saaledes, at han ved Grænsenyttelærens Hjælp vil forklare de „tilsyneladende Paradokser, hvori det økonomiske Liv bevæger sig“. Hvorfor egentlig „tilsyneladende“? Der er her Tale om virkelige Paradokser! Thi intet Samfund vil i Længden kunne bygge sin Økonomi paa en Tilstand, hvor Arbejdet reduceres til det „sekundære i Værdidannelsen“ (Birck S. 42). Dette vil jo senest vise sig, naar Arbejderklassen, efterat have erobret den politiske Magt, begynder at skabe Magtindtægter til Fordel for sig selv!

Det er Grænsenytteteoriens Fortjeneste at have bidraget til at forklare, hvorfor visse givne Magtforhold maa føre til absurde samfundsøkonomiske Resultater, og hvorfor den, der lider under Aager, selv maa erkende, at han har økonomisk Fordel af at blive udbyttet paa det blodigste!

Birck har givet os Værdiparadoksets Teori. Han har med skærende Skarphed vist, at det Værdibegreb, hvorpaa den kapitalistiske Samfundsorden er bygget op, i sig selv er Vanvid.

Jeg beder nu Birck give os Arbejdsværdiens Teori. Birck (S. 127) er jo ganske klar over, at selv om den blaa Diamant har samme Bytteværdi som 100 000 Tdr. Korn, saa indeholder den ikke samme Værdisubstans. Skulde denne Værdisubstans mon ikke netop være Arbejdet? Men det er ikke nok, at Arbejdsværdiens Teori i al Almindelighed paaviser, at Arbejdet er den eneste værdiskabende Faktor — thi hvem er

vel egentlig inderst inde i Tvivl herom — men den skulde ogsaa vise, at der gives mange Arter af Arbejde, og at de ikke alle er af lige Værdi.

En saadan Teori er nu mere end nogensinde en Nødvendighed. Overalt i Verden er det arbejdende Folk i Færd med at tiltage sig den politiske Magt. Og naar dette sker, maa det gøres indlysende for alle, at sande Værdier kun frembringes ved Arbejde. Thi hvis det arbejdende Folk lærer Grænsenytteteori, saa er Samfundet økonomisk set dødsdømt! Naar Kulgrubearbejderne lærer, at deres Arbejde er af sekundær Betydning for Kullenes Værdi, men at Hovedsagen er, at der bringes saa faa Kul paa Markedet som muligt, og naar disse Arbejdere samtidig faar Magt til at bevilge sig selv Arbejdsløshedsunderstøttelse (den mest moderne Form for Magtindtægt) — hvad saa?

Et Samfund kan trives, selv om et Mindretal har Magt til at aagre. Men Samfundet vil sygne hen, hvis det arbejdende Folk faar Magten i Hænde og benytter den til at skabe Magtindtægter for sig selv i Stedet for til at sætte en Stopper for Overklassens Magtindtægter. Thi vi kan nu en Gang ikke alle leve af Aager!

Værdiparadoksernes Tidsalder skal og maa nu være forbi. Det gaar ikke an, at Grænsenyttens lærer Bagervendene, at de kan fordre en særlig høj Løn, fordi de tilfældigvis fremstiller et Gode af uendelig stor Nytte. Og det gaar ikke an, at Bygningshaandværkerne faar den Opfattelse, at Overklassens Værditeori er moralsk berettiget, thi i saa Fald vil de benytte sig af Bolignøden til at skaffe sig en Magtind-

tægt, der i sin Konsekvens kan blive farligere end Renten.

Det er udmærket, at Birck kender Værdiparadokserne til Bunds. Men han skylder os nu ogsaa en Paavisning af, hvorledes de skal skaffes ud af Verden.

Marx drog den yderste Konsekvens af den klassiske Økonomis Værdilære. Og han fældede paa dette Grundlag Dommen over det kapitalistiske System. Havde Marx kendt Græsenytteteorien, havde han kunnet fælde sin Dom med endnu større Sikkerhed. Nu kom Græsenyttelæren først til Gennembrud, efter at Marx havde endt sit Arbejde. Og denne Teori blev i Böhm-Bawerks taagede Fremstilling en Tilflugt for mangan nationaløkonomisk Videnskabsmand, som følte Angst ved de socialpolitiske Konsekvenser af den klassiske Nationaløkonomis Teorier. Man kunde nu for en Tid indbilde sig, at man ved den nye Teoris Hjælp dog maaske kunde finde den Harmoni mellem Kapital og Arbejde, som Marx benægtede. Men selv om Birck, da han i 1902 skrev sin Værditeori, endnu var hildet i saadanne Vildfarelser, saa viser hans nye Værdilære, at han nu er nogenlunde klar over Forholdet. Og man kan da vente, at Birck med sin beundringsværdige Evne og Vilje til at se bort fra alle Klasseinteresser, ogsaa vil have Mod til at drage den yderste socialpolitiske Konsekvens af Vareaagerens og Monopolernes Værdilære.